

RIIGIKOGU

IV koosseis.

III istungjärk.

28. koosolek.

4. veebruaril 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest jaanuarikuul.
3. Komisjonide täiendavad valimised.
4. Spitsbergeni kohta käiva lepinguga ühinemise seadus — redaktsioon.
5. Paide linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — redaktsioon.
6. Tööstusliikude koolide seaduse § 4 muutmise seadus — I lugemisel.
7. Majandusekoolide seaduse § 11 muutmise seadus — I lugemisel.
8. Tallinna telefoni keskjaamade laiendamise seadus — II lugemisel.
- 9, 11 ja 13. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel.
10. V. Kaaver'i kaheks koosolekuks väljaheitmine.
11. Sisupunkt 9. järg.
12. Järgmise koosoleku määramine.
13. Sisupunkt 11. järg.

Koosoleku avab Esimees K. Einbund kell 17.15 min.

Sekretäri kohal sekretär A. Schulbach.

1. Päevakorra täiendamine.

A. Kirikal'i ja V. Kaaver'i poolt Eesti tööliste partei Riigikogu rühma nimel tehtud ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest jaanuarikuul.

Sekretär kannab ette tähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 28, lisa nr. 2.)

3. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

maakomisjoni ja Riigikogu valimise, rahvahäälendamise ja rahvaalgatamise seaduse väljatöötamise erikomisjoni F. Hist'i (erap) asemele L. Käär (tp).

4. Spitsbergeni kohta käiva lepinguga ühinemise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

5. Paide linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu.

6. Tööstusliikude koolide seaduse § 4 muutmise seadus — I lugemisel.

Haridusekomisjoni aruandja A. Sõster: Vabariigi Valitsuse poolt ettepanud tööstusliikude koolide seaduse § 4 muutmise seadus puudutab tööstusekoole, kuna tööstuseõpilaste koolid puutumata jäävad. 1926. a. seaduse põhjal on meil avatud 2—3-aastased tööstusekoolid. Nelja aasta vältel on saanud ilmsiks, et on tarvidus ka üheaastaste koolide järele, kus noored inimesed saaksid õpetust käsitöös, ja kuna meil on tähele pandud, et tööstusekoolidesse tung suur, siis haridusekomisjon kaalus Vabariigi Valitsuse ettepanekut ja võttis selle muutmata ühel häälel vastu. Seepärast teen haridusekomisjoni nimel ettepaneku, võtta vastu seaduseelnõu I lugemisel.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

7. Majandusekoolide seaduse § 11 muutmise seadus — I lugemisel.

Haridusekomisjoni aruandja A. Sõster: 1926. a. maksmapandud seaduse järgi avati meil kaubandusekoolid, kuhu võetakse vastu algkooliharidusega inimesi, ja kus kursus kestab kolm aastat. Aga kuna meil tuleb igal kevadel keskkoolist hulk inimesi, kes vajavad nende teadmiste täiendamiseks, mis nad keskkoolis omandanud, veel majanduslikku haridust, siis on Vabariigi Valitsuse poolt tehtud ettepanek, muuta Majandusekoolide seaduse § 11. selles mõttes, et võiks avada ka majandusekoole üheaastase kursusega, kus keskkooliharidusega inimesed võiksid õppida 1 aasta ja siis hakata teotsema kas kaubanduse või ühistegevuse alal.

Haridusekomisjon on kaalunud Vabariigi Valitsuse ettepanekut ja võtnud selle muutmata vastu. Haridusekomisjoni ülesandel teen ettepaneku,

võtta vastu majandusekoolide seaduse § 11 muutmise seadus I lugemisel.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

8. Tallinna telefoni keskjaamade laiendamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. Tonkman.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

9. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel.

V. Kaaver (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie teame, et enne Strandman'i valitsust ja õieti Strandman'i valitsuse saamise ajal liikusid väga mitmesugused kavad ja plaanid ringi kodanliku majanduse ja tööstuse ülesehitamise kohta, mis pidid ühel hoobil likvideerima kriisi kodanlikus tööstuses ja majanduses ja teiselt poolt pidid kõrvaldama need põhjused, mis töölistkonda rõhuvad. Ka pidid need kavad üldiselt töölistkonna olukorda parandama.

Kuid kui meie kõik need kavatsused ja plaanid kokku võtame ja küsime, mis neist plaanidest järele jäänud, siis näeme, et kätte ei ole saadud ei kodanliku tööstuse ega majanduse stabiliseerimist, ei ole parandatud tööliste olukorda, vaid vastukoos, kodanlik majandus ja tööstus läheb järjest alla mäge, ja tööliste majanduslik seisukord halveneb. See väikekodanluse „liberaalne“ programm, mille Strandman oma deklaratsioonis esitas, ei saanud muidugi mõista rahuldada kaht teine-teisele vastukäivat asja: kodanlikku saagiahnust ja himu ühelt poolt ja teiselt poolt kõrvaldada neid põhjusi, mis selle saagiahnusega seotud. Programm ei saanud likvideerida neid tagajärgi, mis kodanliku kaubanduse ja tööstusega seotud, nimelt tööliste majandusliku olukorra halvenemist, tööliste palgaolude halvenemist.

Säärane programm oli paratamata pühendatud kadumisele, nii nagu kõik programmid, mida meie kodanlikud majanduseteadlased teinud praeguse kodanliku majandusliku ja tööstuse kriisi kohta. Selle tagajärg oli null. Ka Strandman'i poolt juba 1924. a. püstitatud loosungid tööstuse arendamise, tööstuse stabiliseerimise kohta ei andnud loomulikult mingisuguseid tagajärgi. 1924. a. Strandman oma jutuaajamises ajakirjanikkudega ütles järgmist: „Selged sihtjooned meie tööstusepoliitika asjus tulevad selle suve jooksul maksma panna, kuna suvel tööliste ümberpaigutus kergem, talvel aga riigilt suuri toetussummasid nõuaks.“

Neid sihtjooni, või loosungeid ei viidud ellu, ja praegune riigi eelarve ja kõik riigi eelarve kõned selgitavad väga hästi seda olukorda, kuidas nende sihtjoontega ja loosungitega tegelikult on. Kokku puutudes valitsuse programmiga näeme seal

äärmist sisutust ja vaesust, näeme mingit sentimentaalsust, millel ei ole konkreetset ja objektiivset väärtust, ja selle juures veel armetut tahtmist end kuidagi õigustada praeguse Riigikogu valijaskonna ees.

Majanduseminister Zimmermann, kes eelarve-kõne ette kandis, peegeldas seda abitud seisukorda, millisesse praegune valitsus sattunud. Teiselt poolt peegeldab härra Vilms sama jõuetuse ideoloogiat, kuid ta ei suutnud parandada härra Majanduseministri programmilagedat kõnet, vaid vastuoksa — viis selle programmilageduse selle loogilise lõpuni, püstitades mingi mõttetu seisukoha juurikatekultuuri edendamise kohta. Härra Vilms'i kõne tuletab meelde keskajast tuntud raamatukaupmeest Ballhorn'i, kes andis välja aabitsa, ja kui ilmus selle aabitsa täiendatud ja parandatud trükk, siis oli seal kukk kannusteta ning kanamunad selle juures. Härra Vilms käib Ballhorn'i jälgedes ja katsub parandada härra Majanduseministri programmi, kuid ta teeb selle veel halvemaks.

Kokku võttes võib öelda, et kõik katsed, mingit programmi anda, on nurjunud. ja programmi asemele on tekkinud mingisugune vahumull, mis paratamata lõhkeb. See on meile ka aru saadav, kui peatume selle erakonna juures, kes selle programmi koostanud ja kes selle isa. Kui peatume tööerakonna üldise majanduspoliitika ja finantspoliitika juures, siis näeme, et tal ei ole ka minevikus olnud mingisugust sisukamat ja paremat programmi, kui ta tänavugi esitanud. Läänud suvel juhtus mulle kätte „Päevaleht“, milles dr. Vilms'i ja tööerakonna majandusprogrammi kohta öeldakse õiget, kuid kibedat tõtt. Selles „Päevalehes“ kirjutatakse muu seas põllumajanduse programmi kohta: „Mis aitab see suurepärase põllumajanduslik programm, millele ei ole vastast Eestis valitsevate parteide seas, ja mille ühe teesi on üles seadnud Teie partei“ — autor pöördub härra Strandman'i poole — „kaaslane dr. Vilms — Eesti põllumajandus võib 3 miljonit inimest toita. Seda programmi on järjekindlalt teostatud ja sellele väga suuri ohvreid toodud, küll raha, küll metsade, küll igasuguste muude soodustuste näol, ja tagajärg? Kuivad arvud ütlevad, et Eestis maaelanikkude arv 6 aasta jooksul 28. XII 1922 kuni 1. I 1929. a. on kahanenud 34.402 inimese võrra, ja samal ajal on linnaelanikkude arv kasvanud 39.236 inimese võrra. Nii jätkab majanduslik paratamatus ka Eestis oma tööd, vaatamata kõigile programmidele.“ See majanduslik paratamatus, millest „Päevalehe“ autor räägib, see majanduslik paratamatus on viinud meie kodanliku ma-

janduse niikaugemale, et see ei suuda jalul püsida, ja et seda kokkuvarisemist varjata võetakse tarvitusele mitmesugused plaanid, millel eluga midagi ühist ei ole. Ühel Riigikogu koosolekul härra Tupits, arvustades põllumajanduslikku seisukorda, tõstis selle üle hädakisa, öeldes, „seisukord on niikaugemale jõudnud, et viimne aeg on appi rutata“. Ma arvan, et see hädakisa, mille kodanlik ja kõige parempoolsem erakond ilma saatnud, peegeldab Eesti kodanluse majanduslikku seisukorda, tema võimetust midagi ette võtta ja organiseerida.

See võimetus ja jõuetus paistab ka riigi tulude ja kulude eelarves 1930./1931. a. kohta. Mul ei tarvitse pikemalt peatuda tööstuse juures, selle kohta on väga palju sõna võetud ja see kaunis põhjalikult läbi sõelatud, kuid siin üks väike märkus.

Härra Oinas rääkis läinud koosolekul tööstuse „ratsionaliseerimisest“. Mina ei saa temaga nõus olla. Õieti öelda, see ratsionaliseerimine, millest härra Oinas mõtles, ei ole andnud tööstusele midagi, vaid vastuksa — kajastab üldist lagunemist, see ratsionaliseerimine on viinud tööstuse selleni, et tööstuse sisseseaded müüakse välismaale, et tööstusetöölise arv paljudes tööstustes kahaneb, ja tööstusetöölise elutingimused ja majanduslik olukord järjest halvenevad. See „ratsionaliseerimine“, mis Eesti tööstuses käimas, on sündinud jõukamate huvides ja vaesemate kihtide arvel, ja selle tagajärjel valitseb suur puudus ja viletsus tööstusetöölise hulgas, suur tööpuudus ja teised pahed, mida meie töölikklass tundma peab. (A. O i n a s, stp: Ega ma neid halbu tagajärgi ei eitanud.) Siiski, härra Oinas, Teie neist tagajärgedest ei rääkinud, rääkisite küll ratsionaliseerimisest, kuid ei näidanud, milles see seisab. Meil on tähtis „ratsionaliseerimise“ tagajärjed kindlaks teha. Meil on väga tähtis praeguse aja-järgu hinnangus arvesse võtta, kuidas ratsionaliseerimine töölikkonnale mõjub. Selle üks mõju seisab veel selles, et tööstusetöölise hulgas hakkab etendama suurt osa noor- ja naistöölise tööjõu kasvamine. See noor- ja naistöölise tööjõu kasvamine peegeldab seda kurnamissüsteemi, mis tööstuses kasvab. Seda on tähtis alla kriipsutada, sest just tööjõu kurnamise üheks suurendajaks on kapitalistlik ratsionaliseerimine Eesti tööstuses.

Kuigi Eesti tööstusse on investeeritud üle 10 miljoni krooni, ei ole tööstus suutnud kuigi palju vastu panna. Peale selle ei ole suudetud tööstust edasi viia, ja seisukord on praegu säärane, et siin õieti tööstusest rääkida ei saa. Kavavad, mis omal ajal püstitati, ja mida eriti tööerakond toetas, mis pidi „linna orientatsiooniks“

olema, ei ole suutnud seisma panna tööstuse viletsasse seisukorda sattumist ja lagunemist: tööstus langeb järjekindlalt, tööstusetöölise arv kahaneb, ja mingit väljavaadet sel alal ei ole. Samuti ei saa rääkida väljavaadetest kaubanduse alal, mis samuti tagurpidi areneb, ja mille kohta häid andmeid ja arve ette kanti Riigikogus, mida mul ei tarvitse kordama hakata.

Tahaksin peatuda küsimuse juures, mis tööerakonna ja põllumeeste rühma poolt püstitatud. See oleks põllumajandusliku seisukorra küsimus. Siin oleks tarvis õige palju selgust. Missuguses seisukorras on see osa põllumajanduslikust rahvast, kes kuulub kehvemasse kihti, kes ei oma varandusi ja kapitale, mida meie hallparunite juures näeme, kellel ei ole soodustusi ja kes ei saa laene, — milliseid saavad mitmesugused suurmaapidamised — kellel ei ole võimalik majapidamist mehhaniseerida, appi võtta masinaid j.n.e. — seda pole me siit kõnetoolilt veel kuulnud. Võtame aja pärast maareformi. Eesti põllumajanduslik seisukord, alates maareformist, on üle elanud väga mitmesuguseid seisukordi, mitmesuguseid etappe. Tema viimne arenemisjärk langeb kokku Eesti põllumajanduses valitseva suurema kriisiga. Põllumajandus kiratseb, tal ei ole enam seda püsivust ja stabiilsust, mida mõni aasta tagasi võisime näha. Majapidamised maal lähevad haamri alla, ja paljud on otsekohesele väljasuremisele määratud. Põllumajanduses tekivad suured muudatused. Maareformi tagajärjel tükeldata maa, võeti suurmaaomandused üle, kuid praegu näeme, et on tekkinud uus suurmaaomanikkude klass. Tekivad mitmesugused kihinemised, mis paratamata mõju kogu põllumajandusele jätavad. Põllupidajate hulgas sünnivad ümberpaigutused ja mitmesugused kihihuvivid tekitavad klassivõitluse. Kuigi maareform pidi andma maad neile, kellel maast puudus, näeme meie, et maareform ei ole suutnud täita paljude soove ja tahtmisi. Andmed näitavad, et maareformi tagajärjel on saanud kõige suurema protsendi maad endale hallparunite kiht. Hallparunid, kes moodustavad 23,5% kogu majapidamiste üldarvust, on saanud endile 52,9% kogu põllumajanduslikust maapinnast, kuna väikemaapidajad, keda kaugelt suurem hulk, nimelt 32,6% kogu majapidamiste üldarvust, on saanud 9,8% kogu maapinnast. Need vahekorrad selgitavad vastolu maal, mille tagajärjeks on järjest kasvav klassivõitlus, järjest kasvav komplikatsioon, ja see suur proletariseerumine, mida praegu maal tähele paneme.

Härra Vilms ja kompanii on püstitanud teooria, et meie väikemaapidamised

võivad rahuldada väga suure osa elanikest ja võivad toita kolm korda rohkem inimesi, kui suurmaapidamised seda suudavad. Mispärast väikemaapidamised suudavad rohkem toita inimesi, kui seda suudavad suurmaapidamised? Härra Vilms ja ta kaaslased ei ütle ega too selle kohta ka mingisuguseid andmeid. Kas väikemaapidamistel õnnestub end tasuda, ja missugusesse olukorda nad praeguse suurmaapidamise mehhaniseerimisega ja paremale alusele seadmisega sattunud, ka seda pole härra Vilms öelnud. Ka ei toonud härra Vilms ega ükski ta kaaslastest ette, missugusesse olukorda satuvad meie väikemaapidamised selle tagajärjel, et suur osa suurmaapidajaid need surnuks võistleb, et nad paratamata proletariseeruvad.

Kui vaatleme andmeid suur- ja väikemaapidamiste kohta, siis näeme, et suurmaapidamistel on väga suured võimalused välja tõrjuda oma väikseid võistlejaid. Neil on käes suuremad kapitalid, neil on võimalik paremini maad väetada, neil on võimalik masinate tarvitamisele võtmisega paremini põllumajandust arendada ja harida. Peale selle vabaneb masinate tarvitamisele võtmise tagajärjel suur osa tööjõudu, kes enne töötas neis maapidamistes, ja need on sunnitud väikese palga eest kas päeva- või aastatöolisteks hakama. Säärast töötavat hulka, kes välja tõrjutakse maalt masinate tarvitusele võtmisega, ja kes muul põhjusel tööta, ei ole võimalik kuskile panna, neid ei ole võimalik toita, ja nad peavad paratamata valguma maalt linna.

Väikemaapidamistel ei ole võimalik kas kapitali puudusel või ka teistel põhjustel, nagu kõrge maarendi ja kõrgete maksude tagajärjel, masinate abil põllumajandust mehhaniseerida, nende tasuvus on hirmus väike, ja nad jäävad suurmaapidamistele alla.

Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamatus leiame andmeid, palju sisse veetud aasta jooksul põllu- ja piimatööstuse masinaid, ja kui küsime, kellele lähevad need masinad, kes on nende masinate omanikud, siis oleks vastata: nende masinate omanikud ei ole keskmikud, põlluharijate keskkihit, väikemaapidajad, vaid suuremalt osalt külakurnajad ja hallparunid.

Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamatu lhk. 279. leiame, et veeti sisse põllutöömasinaid 1925. a. 959.529 krooni väärtuses, 1926. a. veeti sisse juba 1.295.812 krooni võrra, 1927. a. — 1.129.233 krooni võrra ja 1928. a. — 2.541.248 krooni võrra. Piimatööstuse masinaid veeti sisse sama aja jooksul: 1925. a. — 327.000 krooni võrra, 1926. a. — 392.270 krooni võrra, 1927. a. — 288.378 krooni võrra ja 1928. a. — 375.475 krooni võrra. Need

masinad, mis sisse veetud, on läinud suuremalt jaolt hallparunite — jõukamate põllupidajate — kätte, ja viimased just nende masinate tarvitamisele võtmise ja paremate tootmis- kui ka turutingimuste ja kergemate maksude tagajärjel on asetanud väikemaapidajad seisukorda, et nad paratamata peavad oma kohad loovutama jõukamaile, ja ise sealt ära minema. Andmed räägivad, et juba üle 4000 asunikukoha on läinud jõukamatele. Nii näeme, et põllumajandus areneb samas suunas nagu tööstus. Põllumajanduses tulevad ilmsiks samad nähtused kui linnaski, kus kapitalistid asunud peale tungima proletariaadile. Ka maal suurmaaoomanikud on tarvitusele võtnud kõik abinõud, et väiksemaid võistlejaid, asunikke, surnuks võistelda ja neid oma võimu alla painutada. Peale proletariseerumise väikemaapidajad, kes kohtadest sunnitud loobuma, peavad otsima endile teenistust hallparunite juures, kes neid välja kuravad. Nii näeme: ühel pool vaesus, teisel pool rikkus, ühel pool ääretu viletsus, kus oma igapäevaseid tarvidusi tuleb viimse võimaluseni piirata, kus tuleb kokku hoida just enese toitmise ja muu arvel, teisel pool aga ääretu laiutamine, suur ja piiritu rikkuste raiskamine ning tööjõu ülekuramine.

Härra Vilms ja teised, kes väikemaapidamist peavad tulutoovamaks, kes arvad, et see tasub end rohkem kui suurmaapidamine, ei ole arvesse võtnud, et väikemaapidajad peavad igal juhul oma tarvidusi kärpima, et nad otse nälgivad. Seda nad ei taha näha.

Statistilised andmed selgitavad, kuidas tarvitab toiduaineid jõukas talunik, ja kuidas tarvitab neid väikemaaoomanik. Need andmed räägivad, et maal nende tarvitus kehvikute hulgas pole sugugi suurem kui linnaproletariaadil. Kui hallparun tarvitab liha 138 grammi, siis tarvitab väikemaapidaja seda kõigest 72 grammi. (M. L a r m a n, põl: Kust maalt need andmed on?) Need andmed on Saksamaa kohta. (M. L a r m a n, põl: Kuidas Venemaal on?) Seda võite ise vaadata. Hallparun tarvitab leiba ja aiavilja 1,84 nl., väikemaapidaja — 1,49 nl., päevatööline — 1,69 nl. Piima tarvitab hallparun 1,05 liitrit, väikemaapidaja — 1,11, päevatööline — 0,85 liitrit. Kartuleid tarvitab maatööline muidugi rohkem kui hallparun, kuid kartul on niisugune aine, mis vähe toidab. Nii näeme, et väikemaapidaja tarvitab liha tervelt 150% vähem kui hallparun. Täielik illusioon, täielik pettus on see, kui räägitakse, et väikemaapidamised annavad puhaskasu, et tasuvad end, ja et sellel alal tuleb ette võtta mingisuguseid maapidamise korraldamisi, sellel alal

tuleks juhtida inimesi tööle, ja sellel alal tuleb härra Vilms'i arvates edendada juurikakultuuri. Põllumajanduse aastaraamatust võime näha, et sealolevate andmete järgi on väikemaapidamised säärares seisukorras, et terve 42% töötab puudujääkidega, kelle puhtakasuprotsent alla nulli. Kuid suurpõllupidamised, kellel üle 30 ha kuni 60 ha maad, töötavad ligi 80% kasuga ning võivad palju rohkem sisse võtta. Neil on suuremaid võimalusi oma maapidamisi korraldada, sest neil on suuremad kapitalitagavarad. Põllumajanduse aastaraamatust näeme, et 40% kogu väikemaapidamistest töötab puudujäägiga, majapidamisi suure puudujäägiga on 13%. Need andmed peaksid selgitama olukorda, milles asuvad väikemaapidajad. Need andmed peaksid ümber lükkama härra Vilms'i andmed väikemaapidamiste tulukusest. Need andmed peaksid ütleva veel, et väikemaapidamised on äärmiselt raskes seisukorras ja kasvatavad külaproletariaati, et nad peavad hädasunnil oma kohad maal maha jätma ja linnadesse valguma. Seda proletariseerimist maal viib tulevikus tugevamas tempos edasi asundusekohtade kinnistamise ja pärisomanduseks müümise seadus, mis praegu teoksil. See projekt on kaalumisel, ja „Päevalehe“ järgi on lugu niisugune, et kolme aasta jooksul tulevad asundustalud ära osta. Kes seda teha ei suuda, peab kohalt lahkuma. See iseeneest kiirendab seda protsessi, millest ma rääkisin, kiirendab vastolusid, mis maal valitsevad, ning loob paratamata maaproletariaadi hulgas meeoleolu, mis läheb järjest revolutsioonilisemaks, mille tagajärjel maa proletaarlaste hakkavad ühiselt linna proletaarlastega võitlema kogu praeguse kapitalistliku süsteemi vastu. On täiesti reaktiooniline soov ja tahtmine teha ilusaks meie väikemaapidajate seisukorda, ümbritseda seda romantikaga, maalida pettepilte sellest, kui hea on inimese seisukord, kes on väikekohaomanik, kellel on oma tuba, oma maalapike, kes härra Vilms'i jutu järgi olevat sellepärast palju õnnelikum linnaproletariaadist, kes peab töbörsi ukse taga külma käes nälgima ja tööd otsima. Ma ütlen, säärased soovid iseloomustavad väga hästi meie praeguse valitsuse seisukohta kogu väikemaapidamiste suhtes, siin näeme äärmist hoolimatust väikemaapidajate ja väikerentnikkude ja tööliste suhtes. Kui härrad Vilms ja Tupits rääkisid sellest, et kõik linna töötatöölised tulevad juhtida maale, kus võimalik paigutada suur hulk töötatöölisi põllutöödele ja võimalik leida äraelamise võimalusi, siis ka see ei ole kuidagiviisi õige ja on reaktiooniline. Linna proletaarlane, kes maale asub, ei satu pa-

remasse seisukorda kui linnas, vaid vastuoksa, ta seisukord võib seal veel palju hullemaks minna. Kuid millest säärane soov tingitud? Seda soovi, mida siin mõned härrad väljendavad, võib tõlgitseda kui soovi, ära hoida proletariaadi linnavalgumist, kui soovi, ära hoida „punast hädaohtu“, millist kardetakse, kui suured tööliste hulgad koonduvad suurematesse tööstuskeskustesse, mis kardetakse oleks kodanlikule valitsusele.

Peale majandusliikude ja peale teiste võimaluste on suurmaapidajatel ka poliitiline võim maal, mille tagajärjel nad igasuguseid teid leiavad oma majanduse parandamiseks ja oma majandusliku jõukuse kasvatamiseks. Meie teame, et kõik krediidid, mis põllumajapidamisse juhitud, kõik need krediidid ei ole läinud väikemaapidamistesse, popsidele ja asunikudele, vaid on juhitud sinna, kus suurmaomanikud, kus nõndanimetatud hallparunid, kellel oma poliitilised eestkostjad ja kellel võimalik kõiksugu ühisuste, nagu seemneviljauhisus, ühispannad ja tarvitate ühisused, nagu ETK, kaudu enesele krediite muretseda ja majapidamisi ülesse ehitada. Seda ei leia meie väikemaapidamise juures. Meie ei leia, et seemneviljalaenu oleks antud väikemaapidamistele, et ikalduselaenu oleksid saanud need, kellel seda tõesti tarvis, vaid hoopis vastupidi: suurelt osalt kõik on läinud jõukate kihtide kasuks, ja väikemaapidajad, meie maa kehvikud on täiesti sellest ilma jäänud.

Veel pean juhtima tähelepanu ühele asjale, nimelt eraomanduse kontsentreerumisele jõukamate kätte. See seisab selles, et ühisused saavad endile suured rahalised tagavarad, hüpoteegimaksud ja hüpoteegikrediidi ja see loob selle võimu jõukamatele kihtidele maal, mille vastu meie väikemaapidajatel midagi panna ei ole. „Valmistuseabinõude piiramatu killunemine ja valmistuse enese metsikuks muutumine. Inimesjõu ääretu raiskamine. Valmistuseabinõude halvenemine ja valmistuseabinõude kallinemine — see on paratamatu väikemaapidamiste seadus“, nõnda iseloomustas Marx väikemaapidamiste saatust — „Kapital“ III, 2.

See paratamatu väikemaapidajate seadus on maksev ka Eestis, ja seda paratamatut seadust võime jälgida igalpool, siin ei aita Majanduseministri teooriad ega härra Vilms'i teooriad juurikatekultuurist, vaid olukord halveneb iga aastaga.

Tahaksin veel kõrvalmärkusena puudutada härra Johanson'i seisukohti meie põllupidajate suhtes ja märkida seda kahepaiksust, mida härra Johanson väljendanud ses suhtes. Ta ütles ühel eelmisel koosolekul, kui ta parempoolsetele oma

viha valas, et meil maal areneb klassivõitlus hallparunite ja maa kehvikute vahel. Varemalt, enne jõulu, oli ta seisukoht aga teine, millal ta põllumeeste kogu kiitis öeldes: „teie, põllumehed, ei tunne viha kehvikute peale, teil on oma roheline lipp“ j.n.e.

Üldse härra Johanson'i sotsialism on mingi hüsteeriline sotsialism: enne jõulu nägi härra Johanson, et meie hallparunid ei kanna viha kehvikute vastu, nüüd aga eelarve arutamise juures on ta asunud hoopis teisele seisukohale.

Kuid üldiselt sotsialistid ei ole asunud kunagi järjekindlalt seisukohal, millest nad niipalju rääkinud ja deklareerinud. Neil on väga mitmesugused seisukohad. Neil on veel üks „sotsialism“, mis seisab härra Joonase retseptis, see on nimelt poliitiseitsialism, ja härra Oina „sotsialism“, kateedrisotsialism. Peale selle on neil veel mitmed seisukohad, mis peegeldavad nende õiget nägu ja mis sunnivad rääkima sellest, et neil, nagu tööerakonnal, on mitmesugused programmid majanduseelu ja tööstuse suhtes.

Mis järeldub kõigest sellest, mida väikepõllupidamise kohta ütlesin? Võib öelda üht. Kõik andmed ja asjaolud räägivad sellest, et kehva talurahva seisukord on viimasel ajal jõudnud äärmisse viletsusse, et kapitalistlikud elemendid järjekindlalt tõrjuvad välja väikemaapidajad, et meil proletariseerumine areneb, ja kehv talurahvas sunnitud olema näljas, viletsuses ja äärmises puuduses. See seisukord, millesse jõuab meie väikemaapidaja ja millesse ta lükkab proletariseerumine, paratamata peab talle ütlema, et edasimineku praeguses kapitalistlikus ühiskonnas on võimata, ja et tuleb purustada võim, mis teda rõhub. Tal on paratamata üks tee, see on hallparunitelt maa võõrandamine, maa rendist vabastamine ja tööliste-talurahva valitsuse loosungi eest võitlemine.

Eelarves on ette nähtud mitmesugused kulud mitmesuguste ministereid kohata, ja need kulud väliendavad veel selgemini praegust kodanlikku majandust. Kui võtame Kaitseministeeriumi eelarve, siis näeme, et see eelarve seisab peaaegu samasuguses tasakaalus, nagu läinud korral, ja selles eelarves on väga mitmesuguseid krediite, mis kaitseväge tehniliseks varustuseks, kogu sõjalise aparaadi ümberkorraldamiseks ja sõjaliseks ettevalmistuseks arvestatud. Kaitseministeerium nõuab määratusuuri summasid. Väljaminekud sõjaväe ülalpidamiseks, väljaminekud sõjaväe varustamiseks ja sõjaväe ümberkorraldamiseks on läinud nii suureks, et see iga elaniku kohta teeb 17 krooni 47 senti.

See eelarve peegeldab veel teist asja külge, nimelt seda, et eitaheta võidelda

rahupolitika eest, et Kaitseministeerium ja kogu riiklik aparaat tõmmatakse mingisugusesse sõjalisesse ettevalmistusse ja aktsiooni Nõukogude Liidu vastu. Siinjuures väike kõrvaljoon, nimelt härra Strandman'i sõit Poola, mille kohta küll eelmisel koosolekul härra Lattik väga süütu seletuse andis, kuid igalühel arusaaval inimesel on selge, et see sõit ei kanna kultuurilise...

Juhataja: Kõneleja, ma saan nii aru, et kõnelele praegusel korral Välisministrit, mitte härra Lattik'ust. Palun seda arvesse võtta.

V. Kaaver (tp): ...ei kanna kultuurilise sideme loomise ilmet, vaid siin on tegemist sügavamate põhjustega, poliitiliste eesmärkidega. Kui Välisminister pahasdas selle üle, et meie ei nägevad seda meeleldi, kui praegusel, suurel tööpuuduse ajal, tööliste elujärje viletsusse sattumise ajajärgul, tehakse kulusid Poola sõiduks, siis on see pahameel arusaadav, sest ta ei võinud teisiti teha, kui seda ette kirjutab kogu meie praeguvalitsev kodanlik ja valitsus. Ta ei võiks hakata seletama, et Strandman'i sõit Poola tähendaks...

Juhataja: Kõneleja, ma peatan Teid teist korda ja teen Teile märkuse. Ma saan nii aru, et Teie kõnelele praegusel korral Riigivanemast.

V. Kaaver (tp): mingisugust sõjalist eesmärki või iseloomu. Peab ütlema, et praegu, mil Poola kõige vaenulikum riik Nõukogude Liidule ja Nõukogude Liidu vastalise blokiga ühinenud, ei saa kinni pigistada silmi selle ees, et härra Riigivanema sõit ei tähendaks kultuuriliste sidemete loomist, vaid Nõukogude Liidu vaenulise blokiga ühendusse astumist ja vaenulikkude aktsiooni Nõukogude Liidu vastu.

Eelarves on ette nähtud väga suured väljaminekud politseile, Kohtu- ja siseministeeriumi aparaadi ülalhoidmiseks. Need väljaminekud peegeldavad meile praegust Eesti riigikorda. Väljaminekud, mis politseile kulutatakse, milles eriti silma torkavad mingisugused salased väljaminekud, nagu näiteks „politilise kuritegevuse vastu võitlemise krediit“, peale selle mingisugused salased tasud, ütlevad meile, et siin politseiaparaati kasutatakse töölisliikumise allarõhumiseks ja lämmatamiseks, krediteerides sääraseid asutusi, nagu kaitsepolitsei, suurte summadega, mis tarvitatakse väikeste nuhkide või salaagentide toetamiseks, nende loomiseks ja nende töö edendamiseks meie tööliselusel.

Juhataja: Rkl. Kaaver, ma leian, et Teile viimane väljendus on ebasünnis ja teen Teile esimese hoiatuse.

V. Kaaver (tp): Politilise politsei salases, niioelda, mitteametlikus eelarves on ette nähtud 60.000 krooni. Peale selle on politsei eelarves ette nähtud mitmesugusteks tasudeks 57.435 krooni. Nii et kokku võttes oleks see summa 117.435 krooni, mis oma iseloomu poolest on niioelda salane, ja mida tarvitatakse väga mitmesugusteks provokatsioonilisteks otsustarveteks ja meie tööliskumise vastase tegevuse õhutamiseks. Meie teame väga hästi, et need krediidid, mis salaselt kaitsepolitseist antakse, need krediidid on agentuuriandmete korjajatele, väiksematele kaitsepolitsei teenijatele, kes ei figureeri kaitsepolitsei ametnikkude nimekirjas, kes oma salast tööd teevad nägemata töolistehulkades ja üldse Eesti tööliste seas. Säärased „väiksed“ inimesed, kes agentuuriandmeid koguvad, on kõige alaväärtuslikumad, on isikud, kelle kohta ei ole midagi head öelda, ja ometi need isikud figureerivad igalpool sõjaringkonna kohtutes tunnistajatena ja kaebajatena.

Juhataja: Rkl. Kaaver, ma leian, et Teie viimased laused on haavavad ja hoiatan Teid teist korda. Viimased laused on öeldud isikute kohta, kes võivad riigiteenistuses olla.

V. Kaaver (tp): üldse näeme, et politsei eelarve on suurenenud tervelt 47.814 krooni võrra. Siinjuures peab ütleva, et summad, mis oleks pidanud kulutatama vangimajadele ja vangide ülalpidamiseks, need summad on vähenenud, ja seisukord on säärane, et vangide olukord muutub päev-päevalt raskemaks. Toitluseküsimus muutub otsekohe katastroofiliseks, ja vangid on viletsate toitmise ja viletsa korteri ning muude tingimuste tagajärjel väljasuremisele määratud. Kui läinud aasta riigi eelarves ettenähtud summat vangide toitmiseks võrrelda praeguse riigi kulude ja tulude eelarves samaks otstarbeks ettenähtud summaga, siis näeme, et see summa on kaunis palju vähenenud ja vähenenud tervelt 3.124 krooni võrra. Toitlusekulud on niivõrt väikseks läinud, et sellest ei jätku kuidagi vangide toitmiseks ja ei jätku, noh ütleva, ühe korraliku koera toitmiseks ka. Meie teame, et ühe vangide toidukuludeks arvatakse 29 senti päevas. Kuidas on võimalik selle 29 sendiga praegusel elukalliduse ajal vangide toita? See on aru saamata. Ainuke järeldus, mis siit teha võiks, on see, et praegune politika, mis seisab vangide olukorra halvendamises, paratamata viib vangid väljasuremisele, hulga inimeste tervislik seisukord tahetakse paratamata niikaugele viia, et nemad, vangid, vangimajast enam tervetena välja tulla ei saa, ja lõpuks läheb seisukord niikaugele, et võib öelda, nagu tsaari ajal kuulsalt Rave-

liini vangimaja kohta öeldi, et kui sinna inimene tervelt sisse läks, omal jõul, siis tema sealt enam omal jõul välja ei tulnud, vaid kanti välja. Andmed vangide seisukorra kohta on väga kohutavad ja väga kurvad. Läinud Riigikogus loeti ette Shveitsi sotsiaaldemokraatide häälekandjast kirjutus, milles kujutatakse meie vangimajade olukorda väga õudsetes ja mustades värvides. Siis toodi ette ametlikult poolt andmed, et vangide seisukord ei olegi nii halb, et vangid ei ole isegi oma kaalus kahanenud, vaid vastuoksa, juurde võtnud. Need andmed osutusid aga täiesti võltsituks ja ei võinud mõõduandvad olla, nii ei võidud nende andmetega argumenteerida, et vangide toitluseküsimus on hea, ja et vangid kaalus normaalsed.

Kogu Eesti vabariigi kestuse ajal on väga palju protsesse olnud, mis lõppenud suuremalt jaolt kas pikemaks ajaks sunnitööle mõistmisega või surmanuhtlusega. Mul on andmed kokku võetud, et kõigil poliitilistel protsessidel figureerivate isikute arv on tervelt 4651, neist on õigeks mõistetud kõigest 117 inimest, ülejäänud aga on mõistetud kas surma või pikemaajalisele sunnitööle. Surma on mõistetud tervelt 2685 inimest. (M. Martna, stp: Kuipalju?) 2685. (J. Soots, põl: Kus riigis see siis on?) See on Eesti riigis. (J. Soots, põl: Tühja juttu ajate.) Need andmed on tõsised andmed ja ligindavad Eesti riigi ühele teisele riigile, nimelt Bulgaariale, kus olnud kõige suuremad poliitilised protsessid, ja kus kõige rohkem teostatud surmaotsuseid. Meie teame, et kuulsad protsessid, nagu „63“, „115“, „149“, „77“ protsessid on kõik niisugused, mida meie tunneme ainult Bulgaarias. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Seal küll 2600 ei tule. Teil on mõni null rohkem.) Ma ei ütleva, et nende protsesside tagajärjel oleks niipalju surma mõistetud, vaid kogu vabariigi kestuse ajal on surma mõistetud 2685 inimest. (J. Soots, põl: Niipalju sai vabaduse sõjas surma.) Need andmed hoitakse küll saladuses... (Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Kust Teie selle saladuse saite siis? See on põrandaalune unenägu!) Need andmed on saada.

Niisured protsessid iseloomustavad meie praegust kohtupidamise viisi. Ja praegune seisukord kohtu alal ei ole parem, kui see on ühes täiesti mahajäetud maas, nagu seda Bulgaaria oma valitsemisviisiga, oma Ljaptshevite ja teiste võimukandjatega.

Siinjuures aitavad seda seisukorda alal hoida „meie“ sotsialistid, kes härra Ast'i suu läbi räägivad, et nad ei ole nõus sellega, kui mingisugune amnesteerimine ette võetakse. Siin aitavad needsamad härrad kaasa, et vangimajadesse topi-

takse inimesi, kellele vähegi kahtlus langeb, ja kes natukegi teisiti mõtlevad, kui „meie“ riigimehed, ja kes teisiti julgevad mõelda kui härra Ast. Siin ei saa alla kriipsutamata jätta seda äraandlikku osa, mida härra Ast ja sotside partei enesele võtnud tööliiskonna revolutsioonilise liikumise suhtes, ja mida rkl. Ast ühel koosolekul ise väljendas.

Järgmised osad eelarves, nagu Välisministeeriumi eelarve, on samuti sündinud töötavate hulkade arvel ja võimukandva klassi huvides.

Peale selle kulutatakse riigi eelarves summasid organisatsiooniks, kes täielikult vaenulik proletariaadile, s. o. kaitseliidule. Nimelt on kaitseliidule ette nähtud 60 miljonit. Tähendab, meil toetatakse kodanlikke organisatsioone töölisorganisatsioonide vastu, kellele üht sentigi ei ole ette nähtud. Meil toetatakse igasuguseid fashistlikke ja poolfashistlikke organisatsioone, kelle põhimõte seisab selles, et praeguse riigikorra asemel maksma panna teistsugune riigikord, mis võimaldab fashistliku diktatuuri sisseseadmist.

Juhataja: Rkl. Kaaver, peatan Teid ja palun oma kõnes korda tähele panna. See organisatsioon, kellest praegu kõnelete, võib leida Teie kõnes haavamisi enese kohta. Leian, et see on selle organisatsiooni haavamine.

V. Kaaver (tp): Ma leian selle täiesti arusaadava, et Teie, härra Hüner-son, kaitseliidu heaks välja astute. Teie olete selle organisatsiooni looja ja toetaja, kelleta on Teil võimata rahulikult teosteda Eesti riigis, kelleta oleks võimata tarvitusele võtta erakorralisi abinõusid näiteks tööliste ajakirjanduse vastu ja kogu surveaparaati tarvitada tööliste vabaduse vägistamiseks. Härra Strandman ütles enne jõulu ühele vahelhüüdjale vastates, et kui annaks pahemale poolele võimaluse vabalt teosteda, annaks neile „vaba suu“, siis „ei jääks meist midagi järele“.*) (K. Päts, põl: Kellest?) Ei jääks teist midagi järele. Härra Strandman väljendas õieti seda seisukorda, milles teie tunnete endid olema. See näitab teie jõuetust ja abitust, kus teie ei saa toime erakorralisi abinõusid tarvitamata. (K. Päts, põl: Teie olete ise üks jõuetuse embleem tööliste ees.) Härra Strandman ütles, et säärase abinõudeta...

Juhataja: Rkl. Kaaver, Teie ei ole korduvalt tähele pannud minu märkusi ja kordate sama, mille kohta ma märkuse tegin. Hoiatan Teid kolmandat korda ja võtan Teilt sõna ära.

*) Kõneleja tsiteerinud parandamata stenogrammist.

V. Kaaver (tp): Mina igal tingimusel ei allu juhataja korraldusele.

Juhataja: Kõneleja, ma võtsin Teilt sõna ära.

V. Kaaver (tp): See on ilmtingimata õige, et nende organisatsioonideta...

Juhataja: Kuulutan vaheaaja.

Vaheaeg kl. 18.35 min. — kl. 19.

10. V. Kaaver'i kaheks koosolekuks väljaheitmine.

Juhataja: Ma teen Riigikogule ettepaneku,

rkl. Kaaver välja heita kaheks koosolekuks,

põhjusel, et ta ei alistunud koosoleku juhataja korraldusele. Koosoleku juhataja võttis talt sõna ära ja teatas sellest talle kaks korda, misjuures rkl. Kaaver edasi kõneles ja ütles, et ta ei allu koosoleku juhataja korraldusele. Ma palun sekretäri helistada kõrvalruumidesse. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Palun sekretäri kindlaks teha, kuipalju on koos Riigikogu liikmeid. Palun neid Riigikogu liikmeid, kes minu ettepanekut toetavad, käsi üles tõsta ja üleval hoida, kuni sekretär hääled loeb. (Hääletatakse.) Koos on praegu 69 Riigikogu liiget, ettepaneku poolt on hääletanud 57 Riigikogu liiget, see on üle ¾ koosolevate Riigikogu liikmete arvust, seega on ettepanek vastu võetud. Palun rkl. Kaaver'it koosolekuruumist lahkuda. (V. Kaaver, tp: Kui Teie teise korralduse teete, siis ma küll lähen.) Ma palun veel kord rkl. Kaaver'it koosolekuruumist lahkuda. (V. Kaaver, tp ei alistu juhataja korraldusele.) Kuulutan vaheaaja.

Vaheaeg kl. 19.05 min. — kl. 19.08 min.

Juhataja: Rkl. Kaaver on vahepeal eemaldatud koosolekuruumist.

11. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel. (Punkt 9. järg.)

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul, kui järjekorras kümnendal kõnelejal, vististi riigi eelarve puhul ei tule peatuda põhjalikult kõigi nende küsimuste juures, mida eelkõnelejad laialt puudutanud. Ma ei saa neist siiski täiesti mööda minna ja nimelt neist kardinaalküsimustest, mis puudutavad meie tähtsaimaid majandusealasid, meie põllutööd, meie tööstust, nimelt neid alasid, millest meie riik oma suuremad sissetulekud saavutab, ja mille tagurpidimine või edenedimine ka tulevikus meie riigi majanduse-

jõu kahanemisele või tõusmisele suurt mõju võib ja saab avaldama.

Põllumajanduse kitsikuse juures peatudes on juba näidatud sellele, et meie põllumajanduse kitsikus ei olene ainult meie põllumajanduse tehnikast, meie ilmastiku oludest, riigi poliitilistest oludest, vaid et ta on, mis ka üsna loomulik, kõigi teiste põllumajanduseriikide praeguse seisukorraga ühenduses, ja peaaegjalikult, mis puutub meie suurde teravilja sisseveosse, siis on ta ühendatud maadega, kus teraviljakasvatus juba kaua aega seisnud esimesel kohal, või ka nende maadega, kus viimasel ajal sellel majandusealal suuri edusamme tehtud, nimelt Ameerika Ühendriikidega ja Saksamaaga. Siin on katsutud väita, et kui meie võrdlemisi suure summa eest oleme neilt mailt vilja sisse vedanud, siis see on paratamatu nähtus selles arenemise järgus, mida meie, võrreldes teiste riikidega, praegu läbi elame. Nimelt edenevad teised riigid põllumajanduse alal kiiresti, ja iseäranis suur edu näib olema selles suunas Ameerika Ühendriikides. Olevat loomulik, et sealsete majandusliikude olude tagajärjel meie ei võivat võistelda teraviljakasvatuses Ameerika Ühendriikidega ja pidavat sellega juba kui paratamatusega leppima, mille tagajärjel meie oma majandust ainult karjakasvatusele pidavat viima. Pahemalt poolt on ka meile näpunäiteid antud, kuidas pääseda sellest kriisist: selleks pidavat meie karjakasvatuse tõstma kõrgele järjele. Siin toodi Saksamaad ja teisi riike meile eeskujuks, meie võivat nende kõrgusele tõusta. Ma leian aga, et need seletused täpselt tõeloludele ei vasta, ja ei vasta just neil uurimustel ja tähelepanekutel, mis viimastel aastatel põllumajanduse kohta kõigepealt Ameerikas tehtud.

Kui arvatakse, et Ameerika põllumajanduse alal viljakasvatuses suuri edusamme teinud, siis eksitakse. Ma toon ainult mõningad arvud uemast tööst, mis näitavad, kuidas Ameerikas viljakasvatusega lugu.

Viimase arvustiku järgi võib järgmisi andmeid ette tuua: 1850. a. oli Ühendriikides 28% maad kultuuri all, kolmkümmend aastat edasi, see on 1880. a. tõusis see arv 33½% peale, 1924. a. — 15,4%. Kui võtta keskmine maahind Ameerika Ühendriikides, siis näeme, et 1850. a. maksis üks ha 10 dollarit, 1900. a., see on 50 aastat hiljem, 19 dollarit, ja 1910. a. maksis 35 dollarit 1 ha, ning 1920. a. 69 dollarit. 1924. a. on keskmine põllumaa hind alla 50 dollari.

Ametliku arvustiku järgi on Ühendriikides maa ostuhind langenud 35%, ja maa hüpoteegid on langenud üle 50% pärast 1920. aastat. (A. O i n a s, stp: Kriis!)

Nii küll — kriis, mis ka meieni ulatub. Tööstuse palgad tõusid 1913.—1922. aastani üle 100%. Põllutöölistel tõusid palgad selle aja jooksul 37%. Üldine kaupade ostuhind tõusis 60%. Siit näeme, et tööstuse töölised said kasu, nende palgad tõusid 100%, hinnad aga 60%, kuna põllutöölise palgad tõusid ainult 37%, tähendab, kõrge kaupade hind viis nende seisukorra alla. Nii näeme, et 1922. a. kogu Ühendriikides ühe aasta jooksul maalt pageb linna 1.200.000 inimest, ja talusid seisab tühjalt 14%, mis maha jäetud ja kus ühtki inimest ei ole. Millega niisugust nähtust seletada? Sõjaajal oli muidugi vilja välja-vedu Venemaalt seisma jäänud. Ameerikas tõuseb 25% läbisegamini vilja alla võetud maade saagi suurus, ja pärast 1920. a. hakkab järsk allaminek. Oleks loomulik olnud, et kui sõda lõppenud, Venemaa vilja välja ei vea, vähemalt ei ole vilja välja-vedu Venemaalt niisuuurel määral olnud, nagu enne, et Ameerika oleks võinud vähemal arvul vilja välja vedada, et niisuuurt kriisi ei oleks olnud üle terve maa. Ameeriklased ise olid jahmatanud, et Euroopa, iseäranis Saksamaa, vilja sel määral ei tarvita, nagu nad lootsid. On teada, et kui Ameerikas oli arutamisel laenude küsimus, kas Saksamaale krediiti anda või mitte, siis arvasid töösturid, et kui Saksamaale laenata, see ei tõstaks nende seisukorda ja seepärast ei tahetud seda laenu anda. Aga farmerite poolt lasti hädakisa käima, et Saksamaale peaks laenu antama, sest muidu ei ostetavat seal Ameerika vilja. Kui vaatame, kuipalju Saksamaa nüüd Ameerikast vilja sisse veab, see on kõige suurem vilja tarvitaja, kellele Ameerikas rõhku pandi enne ja pärast, siis näeme, et Saksamaa on sisse vedanud, võrreldes sellega, mis 1913. aastal, see on viimasel aastal enne sõda, nisu ainult 2/3, maisi 1/6 ja puuvilla ainult 1/2 sellest, mis enne. Kuigi arvesse võtta, et Saksamaa rahvaarvu poolest väiksemaks jäänud, et siin mitmesugused mõjud sõjaga kaasas käies avalikuks tulid, ometi ei või öelda, et see tarvidus nii väikeseks oleks jäänud, et ainult 2/3 nisu sellest tarvidusest sisse veetakse, mis enne. Siin pörkame kokku asetleidnud nähtusega, millist ei teadnud arvestada ameeriklased. Sisult on see järgmine. Kui Saksamaa sõja ajal nägi, et tema saatus oleneb sellest, kas ta suudab iseendale toitu valmistada, pani ta kõik oma teadmised, abinõud ja organisatsioonid selleks käima, et Saksamaal viljakasvatust tõsta. Ja Saksamaa, kuigi ta maa-ala väiksemaks jäänud, kasvatab iseäranis rukist rohkem kui enne. Üks Saksa teadlane ütleb, et Saksamaale on saanud see osaks seetõttu, et Saksamaal on taevast maa peale toodud, on tarvitusele võetud õhulämmastik, on hakatud

õhulämmastikust väetist valmistama ja tarvitatakse seda 50% võrra rohkem, kui viimastel aastatel enne sõda. Selle tagajärjel on Saksamaa rukkisaak nii suur, et Saksamaa mitte ainult sellega läbi ei tule, vaid et pärast seda ka nisu rohkem tarvitama hakatud, ja Saksamaa on sunnitud seda rukist, mis ta kodanikud ei jõua ära tarvitada, välja vedama. Ning Ameerika hädakisa on seletatav seega, et ühelt poolt on Ameerika kaotanud suurema tarvitaja Euroopas, võrreldes eelmiste aastatega, Saksamaa, ja teiselt poolt, et Euroopas nii meie kui ka mõned teised riigid üle ujutatud Saksa rukkiga, mida seal rohkem saadakse selle tagajärjel, et sakslased oma saagid olenevaks teevad oma kivisöe rohkusest ja väetisaine valmistamisest. Põllutöö on seal väga seotud tööstusega, ja põllumajanduse saak ei olene enam endistest traditsioonidest ja üksikute põlluharijate katsetest, vaid seal pannakse järjekindlalt põllumajandusele teine alus, see on teaduslik alus. Sellest, mida Ameerika ja teised põllumajanduslikud maad seni tegid traditsioonide põhjal, on Saksamaa täiesti loobunud, tema saadused ei olene tulevikus niipalju maa suurusest, ei ka ekstensiiv-maapidamisest, vaid teaduste võidukäigust põllumajanduse alal. Kuikaugele nad pingutanud seda arenemist, näitab see, et üks sakslane olevat öelnud, et nad tahavad niikaugele jõuda, et eluasemekoha suurusest maast peab jätkuma inimese toitmiseks. Nagu ajalehtedest teada, pidavat üks Saksa õpetlane kauaaegsete katsete järele niikaugele jõudnud olema, et tal on võimalik puumassist suhkrut valmistada. Kui see nii, siis on selle abil Saksamaal loomade nuumamine täiesti niiõelda välisilmast olenematu, ja selle tagajärjel kasvab ka Saksamaa loomakasvatus ettearvamata kiiresti. Nii näeme, et kui põllumajanduslik kriis Ameerikas tekkinud, siis osalt seepärast, et Ameerikas oli ekstensiiv-maapidamine, ja nad ei arvestanud sugugi, et mujal kasvab võistlusevõimeline intensiivne maapidamine, ja selle teerajaks on kõige suurem viljatarvitaja — Saksamaa.

Kui meie oma põllumajanduse siia kõrvale seame, siis näeme, et kui tulevikus oma põllumajanduse nii vabaks ja organiseerimatuks jätame kui seni, siis meil jällegi võimalik ei ole nende põllumajanduslike riikidega võistelda, kus endiste katsete ja traditsioonide kohale asub uuemaaja teadus, ja kus väetisaineid õhust võetakse ja seega vähemkõlblikku maad kõlblikuks muudetakse ja suuri saake saadakse. (A. Oinas, stp: Ma ei salga seda tendentsi, mis Saksamaal on.) Meie peame silmas pidama seda, et enne sõda suured viljalaod olid Reini ääres, kus

elav kauplemine käis Vene- ja Saksamaa vahel. Nüüd on aga teisiti, nüüd ei leia neid kontoreid enam Kesk-Saksamaal, nüüd on Saksamaa vili sadamates, ja sealt saadetakse seda meile ja mujale. (A. Oinas, stp: Kuipalju seal veetakse otre sisse?) Meie näeme, et Saksamaa rukkikasvatus on sedavõrt arenenud, et rukist võidakse välja vedada. Seda ma räägin ühe sakslase ääremärkuse põhjal, kes tähendab, et nad jõudvat niikaugele, arvestades, et neil on odavat pruuni sütt, ja elektriasjandus kõrgel järjel, et nad teraviljatarvidustes välismaast olenematuks võivat jääda. See on nende ideaal, selle poole nad püüavad ja selle on nad osalt kätte saanud. Ja kui meie veel silmas peame, et Saksa riik igat väljaveetavat teraviljakvantumit toetab suure preemiaga, siis peame küll ütlema: kui meie teraviljakasvatus niisugusesse seisukorda jääb nagu praegu, kui meil nende nõuandjate poolt, kes maal käivad, seisukoht võetud, et teravilja tarvis kasvatada ei ole, siis meie varsti jõuame seisukorda, et meie maa vilja ei kasvata, või kui veel kasvatab, siis on see nagu lavakurkide kasvamine, sellepärast, et majanduslikult ei oleks kuidagi võimalik seda teostada, kui teistes riikides seisukord ülaltähendatud suunas edasi läheb.

Nüüd tekib küsimus, kas meie riigi- ja rahvamajandusele oleks niisugune arenemiskäik soovitav. Härra Oinas ja teised soovitasid, et meie peaksime puhtkarjakasvatusele üle minema. (A. Oinas, stp: Ma ütlesin, selles suunas peame meie arenema.) Mis tähendab arenema? Kui meie ei saa toiduviljakasvatamist sisse seada, siis peame täiesti karjakasvatusele üle minema, ega siin asjaarmastamise katsed midagi ei maksa. Sain Teist niiviisi aru ja arvan, et see on päris õige, et teraviljakasvatamine praegu ei tasu ennast meil. Meie teistega ju sel alal nii edasi võistelda ei saa, liiategi kui näeme, et isegi niisugune riik, kes sel alal enam arenenud, kellel nii suured maatagavarad, nagu Ameerika, et ka see põrkab Saksamaa sellest uuest suunast tagasi. Meil tuleb müüdi seda arvestada, et peaksime jätma kõrvale katsetamise ja peaksime oma põllumajandusele andma kindla suuna ja eesmärgi. Seni ei ole seda antud. Kui see küsimus praegu siin riigivõimu ette toodud, kui on otsustamisel, kas peaksime põllumajandusele kaitset andma või mitte, siis on tarvis, et rahvaesindus selle põhjalikult läbi arutaks ja kõik pro ja contra, mis selle kohta ette kantud, oma seisukohalt kaaluks ja otsustaks. Meie põllumajanduseharude vaatlemisel peaksime võtma ikkagi teiste põllumajanduseharude kõrvale ka teraviljakasvatamise haru, mitte ainult seepärast, et teraviljakasvatamine

oleks ajutiseks abinõuks, vaid usun, et teraviljakasvatamise alal peaksime samad sihid ja eesmärgid üles seadma, nagu Saksamaa, et võiksime oma maa suuruse juures ja parema organiseerimise tagajärjel niipalju vilja kasvatada — mitte tagurpidi minnes sel ajal karjakasvatases — et võiksime oma maad toita, ja et ei tarvitseks rukist väljastpoolt sisse vedada. Nisu kohta seda öelda ei või. (Th. Pool, töer: Põllumees ikkagi ei võida.) Vaadake, ma ei tea, mis põllumees siis kaotaks seega, kui ta suudaks parema organisatsiooni ja väetamise juures põldudest suuremat saaki saada. Parem organisatsioon suudab enam rahuldada meie maa tarvidusi. Kui meie välisturule ei vii, siis ei ole ka tähtis, et saaksime selle hinna, mis Ameerika ja Saksamaa saavad. Meil on tähtis, et meie põllumajandus annaks meile karjakasvatuse näol teatava tulu, ja et meie võiksime ise oma toiduvilja tarvidusi rahuldada. Peale selle on ka tähtis see, et raha, mida meie vilja eest välismaale saadame, kodumaale jääks, sest kui peame rukki eest välismaale saatma oma valuutatagavarast iga aasta 1—2 miljardit, siis meil tulevikus seda raha enam ei ole. (A. Oinas, stp: Kõik teravili kokku on 2 miljardit.) Ma ei vaidle seejuures, kas just täiesti 2 miljardit, võibolla ka 1 miljard, kuid see on ikkagi meie väikeste olude juures suur raha, ja meile on see suureks kasuks, kui meie seda raha ei tarvitse saata välismaale. Meie saame karjakasvatuse produkti eest väljastpoolt raha ja sellesama raha eest peame nüüd välismaalt vilja ostma. Mis sellest siis välja tuleb? Millest koguneb siis vabakapital? Kui meie rahvas tahab edasi minna, siis peab põllumajandus aitama kapitali koguda, sest kui meie seda kapitali ei kogu, kust saame siis oma raha-tagavara? Kui meie seame endile ideaali nii, et meie peame endid ise toitma ja peale selle karjakasvatusega veel välisvaluutat sisse tooma, siis on see ülesanne, mille täitmine meid suurel sammul edasi viiks. Kas on siis meie juures see ülesanne võimatu? Kas meie maatagavarad ei luba seda läbi viia? Ma ei ole agronoom ja ei taha nende tehniliste küsimuste juurde minna ning arvan ka, et kõrge kogu ei ole kompetentne asutus, kes seda otsustada võib. Kui aga meie valitsuseasutused, kes põllumajanduslike huvide kaitseks teotsevad, kõik otsusele jõuavad, et tarvis on abinõusid leida, siis peab neid ometi leidma. Peab vähemalt mingisugusele otsusele jõudma, et seda läbi viia.

Kuidas tahetakse, et põllumees hakkaks vilja kasvatama, kuna ta nüüd seda ei tee, sest ta näeb, et sellega töö ja vaeva kulusid tagasi ei saa? — Siin on

soovitatud kaitset teraviljakasvatuse alal. Abinõusid selleks on mitmesuguseid: on tähendatud tollidele, on tähendatud monopolile, ja mõnes riigis on sundjahvatus sisse seatud. Arvan, et siin seda otsustada ei saa. Aga võib öelda, et raske on avaliku arvamise ees välja astuda, et meie riik põllumajanduse alal mingisugust kaitset anda ei taha.

Hiljuti lugesin ühe artikli, kus öeldakse, et peale Inglismaa ja Eestimaa ei ole Euroopas niisugust riiki, kes oleksid nii vabad viljakaitse alal. (Pahemalt poolt: Taani ja Hollandi!) Ei, seal oli tähendatud just, et ei ole ühtki teist niisugust maad, kui Eestimaa ja Inglismaa. Inglismaa võib enesele küll seda lubada, aga et Eesti, kes põllumajanduslik riik, endale säärast uhkust lubab, nagu seni oleme lubanud, sellega ei taha kuidagi leppida. (Teedeminister A. Jürman: See läheb kalliks maksma.) Ja et läheb veel kallimaks, seda tunneme oma majanduses iga aasta ikka rohkem ja rohkem. Mina isiklikult kaldun kõige rohkem neist abinõudest, mis siin nimetatud, rukkimonopolile. Ma ei arva, et see monopol peaks igavesti kestma, või et sellega mingisuguse majandusliku ala igavesti riigi kätte anname. Ei, see oleks tarvilik ülemineku ajajärgul selleks, et suuremaid summasid võimaldada vilja kokkuvõtmise, kauplemise ja üldse selle ülesande läbiviimiseks. Selleks oleks ainuke abinõu rukkimonopoli maksmapanek. Selle vahekasu, mis riik saab, kui ta odavalt, näiteks Saksamaalt, rukist ostab, võiks kasutada oma põllumajanduse tõstmiseks ja arendamiseks. Kui tollide juurde jääksime, siis saaks ju riik sissetulekut ka tollide näol, kuid see suur abinõu, mis monopol kätte annab oma võimu avaldamisel, jääks ära. (A. Oina, stp vahelhüüe.)

Juhataja: Rkl. Oinas, Teil ei ole praegu sõna.

K. Päts (põl): Ma tahaksin sellele, mis rkl. Oinas vahele hüüdis, tähendada, et stabiliseerimine võimalik on kindlate rukkiahindade juures. Meil aga võib neid hindu vahel tõsta ja vahel alandada. Sellejuures on tähtis, kellelt vili ostetakse. Meie teame, et meie põllumajanduse saaduste väljavedu teistesse riikidesse leiab takistusi. Võtame näiteks väljaveo Saksamaale. See on tollidega kitsendatud, ja meie ei saa mingisuguste abinõudega tunda anda, et kui teie tõstate tolle, siis meie teeme sedasama vastu. Kui riigi käes oleks olnud rukki sissevedu, siis võiks meie riigi valitsus, kes on suurem rukkiostja, öelda riikidele, kes rukist välja veavad, — tahate meile müüa rukist, siis peate meile ka meie väljaveokaupade

sisselaskmisel rohkem vastu tulema. Pealegi tuleks sel viisil kõik vahekasu, mis saadakse sisseveost, erilisse fondi, ja selle abil võiks ehitada elevaatoreid j.n.e. Üks esimestest ülesannetest, ma usun, et ma ei eksi, oleks tingimata meil sama teha, mis teised riigid, kes teravilja kasvatavad, praegu teevad. Nimelt lämmastikuvabrik ehitada. Poola on ehitanud kaks suurt vabrikut, ja kolmas on vist praegu ehitamisel. Soomlased kavatsesid mitu suuremat koske selleks rakendada, et niipalju lämmastikku valmistada, et sellest kõigile Balti riikidele jätkuks. (V a h e l h ü ü e.) Ma arvan, et meil jätkuks siis lämmastikku küllalt. Kui meil räägitakse praegu elektrijõu tarvitamise võimalustest, siis oleks lämmastikutehas üks neist ettevõttest, kus elektrijõudu tarvis läheks. Mina ei ole asjatundja, aga agronoomid on rääkinud mulle, et meie, Saksamaa ja Norra lämmastik ei olevat nii hea kui Tshiili oma, ja seepärast meie ei saavat võistelda. Mina arvan, et siin võivad väikesed vahed olla, aga tegelikult on keemiline koosseis üks ja sama. Kui Saksamaa võib seda tarvitada, niisama Poola, siis võiksime meie ka seda tarvitada.

Kokkuvõttes pean tähendama, et mõte, mis härra Pool siin avaldas, et tuleks sisse seada riiklik viljamonopol, et see oleks üks niisugustest abinõudest, mis põhimõttelikult üldiselt vastuvõtu peaks leidma nende juures, kes tahavad meie põllumajanduse edendamisele kindla kava tulevikus anda, et meie ise võiksime toiduvilja rukki näol niipalju kasvatada, et meil ei oleks tarvis saata oma valuutat välismaale toiduvilja ostmiseks, ja et selle tagajärjel meie ennast seega võiksime igasugustest teiste riikide mõjuavaldustest meie põllumajandusele vabastada.

Kahjuks ei ole meil tööpoolest, nagu siin mitu korda kaevatud, põllumajanduse alal veel niisugust kindlat kava üles seatud, mille järgi meie põllumajandus oleks arenenud. Ja need rasked ajad, mis nüüd viimane ikalduseaasta ja tänavune viljahindade langemine põllumajandusele kaela toonud, need rasked ajad on kõige tõsisemalt mõtlema pannud, et meie peaksime ühisel jõul meie põllumajandusele kindla arenemise suuna leidma ja seda kõigi abinõudega, poliitilisele värvile vaatamata, katsuma läbi viia, sest see on meie rahva tuleviku- ja eluküsimus.

Meie peame niikaugele saama, et meie kui põlduhariv rahvas seda kõige igapäevasemat toiduainet — leiba — ise kasvataksime ja muretseksime. Selle läbiviimine, arvan mina, ei ole kerge, sest siin tuleks meie põllumajandus uuesti liikuma panna ühe ala poole, mis aastate jooksul niiöelda söödis seisnud, ja mille vastu

meie põllumajanduslik nõuanne on ükskõiksel, või veel rohkemgi — eitaval seisukohal olnud. Meil on aastate jooksul rahvale seletatud, et viljakasvatamine meil ennast ei tasu, kasulik ei ole, tulevikus selle maha peame jätma, ja sellepärast on meie kodumaal võrdlemisi hea maapinnaga maanurgad, kus vilja kasvatatakse ainult niipalju, kui oma majapidamisele tarvis läheb, ja selle asemel täiesti teistele aladele üle mindud. See uus propaganda nõuaks vist uusi jõude ja organisatsioone, ja ilma põllumeeste eneste uuesti asja oma kätte võtmata, ilma organisatsioonide kaasabitaga ei oleks valitsusel võimalik, kuigi ta monopoli sisse seaks, asja heade tagajärgedega läbi viia. (M. J u h k a m, töer: Kõik küsimus on hinnas, asi iseenesest on võrdlemisi lihtne.) Ei saa öelda, et põllumajandus oleks nagu vabrik, kes iga hinna järele hakkab ennast ümber seadma. Meie teame, et on vahe karjamajanduse ja põllumajanduse vahel. Ei saa ühel aastal vahele visata rukist ja teisel aastal midagi muud. Selles mõttes on majapidamine palju vähem paindub kui tööstus. Kui ühel aastal on hinnad tõusnud, siis tekib tahtmine kasvatada, aga seda on parem propagandaga ja tehnilise nõuandega läbi viia. (M. J u h k a m, töer: Aga kui ta 300 hakkab maksma, siis on kindel, et hakatakse kasvatama.) Mina ei kahtle sellejuures, et hinna tõus mõju avaldab, kui aga sellejuures öelda võib, et see on ajutine konjunktuuri hind, et see võib ruttu jälle langeda, ja kui valitsus midagi ei tee, et seda kaitsta, siis paneb see paljusid kahtlema, kas maksab vilja kasvatama hakata. (M. J u h k a m, töer: Aga kui riik monopoli sisse seab?) Kui riik seab sisse monopoli, et asja läbi viia, siis on see tunnistuseks, et riigivõim teatava kaitse ülesandena enesele võtnud ja seda teostab. (V a h e l h ü ü e keskelt.) Ma tähendan, et siin peab kõigi koostöötamine olema, ja selles mõttes oleks soovitatav, et kõige lähemal ajal valitsus ja poliitilised ringkonnad selgusele jõuaksid, mis vaja teha, et võiks põllumajanduse kava järgi hakata seltskonda ette valmistama ja avalikku arvamist looma, mis toetaks muu seas ka teraviljakasvatamist.

Meie näeme, et suured majanduslikud uuendused, suured kavad nõuavad demokraatlikus riigis laialiste hulkade arusaamist, laialiste hulkade kaasatõmbamist ja nende organiseerimist. Meie peame kahjuks ütleva, et põllumeeste organiseerimine mingisuguse tõkke taga seisab. Meie oleme kord ühe põhimõtte maksma pannud, et puht elukutselised huvid, kui need ka riigile teatavat suurt majanduslikku mõju ei avalda, on seda väärt, et

neid organiseeritaks, neid lubatakse avaldada ja riigivalitsuse ees maksma panna. (K. B a a r s, töer: Kes keelab?) Vaadake, ma arvan, et kui valitsusel tarvis on mingisugusele selgusele jõuda suure ja laialise huvi kohta, siis peab kindel organisatsioon olema, kes võib tõendada, missuguseid nõudmisi tuleb tähele panna, et need tuulest võetud ei ole, vaid et nende taga seisavad organiseeritud ringkonnad. (K. B a a r s, töer: Kas peab see nimelt sunduslik olema?) Ei, mitte sunduslik. Ega see ei ole ka sunduslik, kui ütleme, et meie oleme Riigikogus ja terve riigi ja rahva eest avaldame oma seisukohti, kuid õieti oleme valitud sunduslikult, see tähendab, et teisiti ei saa terves riigis rahva tahtmist teha. Kui sellele tähtsust tahetakse anda, siis ei saa seda arvestada, kas leidub kümme, kes üht tahavad, või kakskümmend, kes selle vastu on, vaid tähtis on, et kõik valimise sunni kaudu võtaksid osa avaliku arvamise tekkimisest ja kujunemisest. Meil see põhimõte on kord vastu võetud, nimelt kaubanduse ja tööstuse seisukohalt on see läbi viidud. Kui kord mingisugune põhimõte seltskonna organiseerimisel läbi viidud, siis küsiks, missuguse õigusega lubame seda ühele ja keelame teisele? Kui meie leiame tarviliku olema, et meil võidakse tööstureid, väiketööstureid, räägitakse, et isegi õige väikseid käsitöölisi, kes mingisuguseid makse ei maksa, seaduseandlikult organiseerida, siis küsiks, ma, mispärast ei või niisugused huvid, kui põllumajanduse alal, samuti organiseeruda? Ma küsiks, rohkem, mispärast ei lubaks meie organiseerida sellel kihil, kes oma tööjõudu müüb, töelistel, kui säärane põhimõtte maksma pandud. (V a h e l h ü ü e.) Arvan, kui avalikõiguslik, siis kõik võtaksid osa, sest muidu ei ole see avalikõiguslik. (V a h e l h ü ü e.) Minu härrad, ma ei saa niisugusest seisukorrast aru, kui riigis võtame teatud asutuse vastu, paneme teatud põhimõtte maksma, paneme selle maksma ainult ühe teatud piirkonna huvide kohta ja ütleme, et teised on väljaspool, ja hakkame vaidlema selle põhimõtte üle, mis meie kord juba maksvaks tunnustanud. Kuidas ei ole siin sunduslik teotsemine, et Riigikogu valimistest peaks sunduslikult osa võtma? Mispärast ei tulda ka sellega välja, et ei ole tarvis seaduseandlike kogude liikmete valimisel vanuse tsensust, ja ei öelda, kes on arenenud, see valigu vabatahtlikult, kes ei ole arenenud, see ärgu valigu. Põlütöökoda on aga ka rahvaesindus. Mä ütlen, kui ta kogu põlduharivat rahvast peab esindama, siis on tarvis ka, et kogu see rahvaosa ennast avaldab. Selles avaldubki sunduslikkus, ei taha aga keegi valimistest osa võtta, ei too teda keegi vägisi ja sunduslikult valimisele. (V a h e l

h ü ü e keskelt.) Sunduslik või õigemini kohustuslik nimelt seepärast, et selle organisatsiooni valimistest osavõtmine arvatakse teatavale klassile üldine olema. (M. J u h k a m, töer: Kas ka sunduslikult, või vabalt?) Kes on organisatsiooni liige, peab selle organisatsiooni tegevusest osa võtma ja tema kasuks teatud ohvrit kandma. (K. B a a r s, töer: Peab maksu maksma!) Kui see Teie arvates nii halb asi ükskord teoks tehtud on, siis ongi põllumeeste vahel kindel side loodud, mis aitab nende huve ühisel jõul kaitsta. Minu härrad, ma toon selle ainult näiteks ette, et kui tahetakse põlduharijaid terves ulatuses ühise suure ja võimsa põllumajanduse ringkonnana meie riigielus aidata, siis peab lubama, et nad end nii organiseerivad, kuidas nad ise tahavad, ja seejuures niisuguse põhimõtte laskma maksma panna, mis meie oma riigis juba teiste kihtide suhtes oleme õigeks tunnustanud. Ei saa siin põllumeeste jaoks väljavõtteid teha. Meie võime ju selle vastu vaielda, aga ma olen kindel, et kui meie riiki peavad põllumehed toitma ja põllumehed peavad meie riigi üheks kõige suuremaks majanduslikuks faktoriks edasi jääma, siis ei ole ühtki jõudu Eestis, kes sunniks ja suudaks ära hoida seda, mis meie riigis teiste kohta maksma pandud. (M. M a r t n a, stp vahelhüüe.) Seda võib ka tööliste kohta öelda, kes teie organisatsioonidest osa võtavad. Teie kaebate, et nad on väikekodanlikud inimesed, ja peate rehkendama neid. Kas nüüd otsekohe kõigepealt aru saadakse, mis neile enestele kasulik oleks? (M. M a r t n a, stp: Ma ei tea ka ühtki maad, kus töölised on sunnitud organiseeruma.) Mina tean, härra Martna. See on Hollandi, ja kui ma ei eksi, siis Austria. Ja Bebel oli see, kes omal ajal Saksa riigipäeval ette pani töölistekojade seaduseelnõu. (M. M a r t n a, stp: Töölistekoda on üks asi, tööliste organisatsioonid teine asi.) Töölistekoda on ka tööliste organisatsioon. Sellega lõpetaksin oma märkuse põllumajanduse kohta üldjoontes.

Nüüd läheksin teise ala juurde, see on meie tööstus. Kui rkl. Pool oma kõnes rääkis sellest, et on tarvis kaitset monopoli näol, siis hüüdis rkl. Oinas vahele, et ärge minge ühekülgseks ja mõelge ka teistele kihtidele. (A. O i n a s, stp: Millal see oli?) See oli rkl. Pooli kõne ajal, kui Teie tähendasite, et peab ka tööstuse eest hoolitsema ja teda mitte unustama. Kõigepealt tähendan seda, et meil räägitakse väga palju ja väga mitmel puhul — õigusepärast on see meil mingisuguseks ärarebitud lauseks saanud — kokkuhoidlikkusest. Kui kokkuhoidlikkusest räägitakse, siis minnakse kõigepealt toidu juurde, räime, leiva ja mingisuguse taaripudru juurde,

ja arvatakse, et sellega oleks see kokkuhoidlikkuse ideaal meil niiõelda kätte saadud, kui meie oma tarvidusi võimalikult kitsapiirilisel ja ebapraktilisel avaldaksime. (M. Martna, stp: Ma kriipsutan alla!)

Teine niisugune kokkuhoidlikkuse põhimõte, mida ka võib tähele panna, on, kui meil kokkuhoidlikkusest räägitakse, siis ikka selles mõttes, et tuleb ametnikke kas või viimseni laiali saata, ja kui eelarve esitatakse, ja valitsus ei ole mõnekümne õnnetu inimese arvel koondanud koosseise, siis oleme väga pahased, et ei ole mingisugust kokkukõhku. (Pahemalt poolt: Väga õige!)

Ma pean tähendama, et kui meie vaatame kokkuhoidlikkuse mõistele teistes maades, kus kokkuhoidlikkuse küsimus igapäevaseks küsimuseks saanud, siis näeme meie, et seal selle all koguni muud mõeldakse. (A. Oinas, stp: Et iga kokkukõhku ei ole veel kokkukõhku.) Ameerika on uhke sellele, et ta tööline võib osta aastas kas või 5 paari saapaid või igas kuus üks paar, ja kui tööline kas või tantsumaks paari saapaid kulutab, siis ei pane ta seda talle pahaks ja ütleb: kanna kas või igas kuus üks paar. Ja nii on igas asias. Ega kuskil terves maailmas ei ole kokkuhoiuteooria välja töötatud nii, nagu Ameerikas, aga meie näeme seal selle all koguni meie harilikule kokkuhoiumõistele vastukäivat arusaamist. Ameeriklane arvab, et kokkuhoidlikkust ei tule otsida inimese tarviduste allarõhumises, vaid kokku hoida tähendab, ei tohi raisata. Aga raisatakse igal pool ja igal ajal ja seega kulutatakse palju rohkem, kui igapäevasteks tarvidusteks. (M. Martna, stp: Ma loodan, härra Päts, et Teie nüüd tunnustate, et elumajade ehitamine ei ole raiskamine.) Jah, härra Martna, selle juurde ma lähen ka. (M. Martna, stp: Ma tulen ka selle juurde tagasi.) Ma tahaksin tähendada sellele, et Ameerika tööstus, teataval viisil meil Euroopas mõnel alal eeskujuks saanud, — meil räägitakse Euroopa tööstuse ameerikaniseerimisest, ja kaalutakse näiteks Saksamaa majanduse üle mõtlevaltes ringkondades küsimust, kas oma tööstust ameerikaniseerida või mitte, kuid selle juures ei mõelda midagi muud kui seda, et tööjõudu võimalikult nii kasutada, et kõige vähema jõukulutuse juures oleks kõige rohkem resultaate. (M. Martna, stp vahelhüüe.)

Pea tähendama, et Ameerika majanduse ja tööstuse juhid — nagu varemalt tähendasin, et ka praegune Ühendriikide president on sel alal silmapaistvat korda saatnud — need resultaadid on teatavast keerdkäigust läbi käies kätte saanud. Ühendriikide avalik arvamine, seltskond, valitsus, kõik hakkasid selle vastu võit-

lust pidama, et mitte lasta tööstuseettevõteteid koonduda, truste tekkida. Selle võitluse juures nähti ometi, et trustide, kartellide tekkimise juures majanduseelu loomulikult suurt kasu sai. Pooltooresained, mis Ameerika sisse veab, tulevad väljastpoolt harilikult kartellide kaudu sisse, ja kui Ameerika tööstus ei oleks kartelle loonud, siis oleks ta õieti suurt kahju saanud. Ja selle asemel, et vihast võitlust trustide ja kartellide alal edasi pidada, tuli Ameerika riigijuht Hoover sellele, et tarvis on teatav kokkukõhku majanduse ja valitsuse vahel luua, ja see kokkukõhku on tarvis selleks, et ühiselt välja töötada tootmismeetodite mõistmine, selgitamine, ja siis nende maksmapanemine anda valitsuse võimsale järelevalvele. Kui sellele arusaamisele oldi jõutud, siis oli muidugi loomulik, et leiti ka kohe tööstusemeetodite juures, et need sagedasti ajast maha jäänud, ja et on palju jõudu ja materjale kulutatud, kuna tööstus palju kiiremini ja paremini oleks võinud teotseda, suuremat palka maksta ja oma töösaadusi odavamalt müüa. Seal pandi käima see mitte-raiskamise või kokkuhoidmise põhimõte, ja ma arvan, et teie ei pane pahaks, kui ma siin kõrges kogus tähendan mõnele näitele, mida Ameerika president Hoover raiskamiseks nimetab ja mille vastu ta võitlust soovib. Hoover nimetab raiskamiseks: Raiskamine spekulatsioon ja loiduse tagajärjel ning liialduste läbi majanduslikkudel tõusuaegadel, ühenduses tööjõu raiskamisega töötaoleku ja konkursside näol, mis ka maasaaduste vähenemise tarviduse kaasa toob ja rasked kriisid sünnitab. Raiskamine, mis tekib suurtest hooaegsetest võnkumistest tootmises ja jaotamises, nagu seda leida ehitustööde ja söekaevanduste alal. Raiskamine, mis tekib kaupade tagavarade, ka nende tootmise ja tarvitamise ulatuse mittetundmise tagajärjel, sellest tekkiva spekulatsioon ja riisiko näol. Raiskamine puuduliku kaubaomaduste ja sortide tundmise tagajärjel. Raiskamine kaupade nimetuste, omaduste ja kogude liigse mitmekesisuse mõjul. Raiskamine liigsete kaubakommete tarvitamisel lepingute ja muude tehingute juures, sellest järgnevate arusaamatuste, petmist, tülide ja protsessidega. Raiskamine puudulikkude kaupade transporteerimise abinõude mõjul, korratute läbikäigu-keskkohtade, halbade laadimisabinõude ja asjatu ümberlaadimise näol. Raiskamine puuduliku kauba laiali-laotamise tehnika mõjul, iseäranis rutturikinevate kaupade juures, hindade kiire tõusu ja langemise näol. Raiskamine kaalumatu krediidiandmise mõjul. Raiskamine ennasttapva võistlemise näol isikute poolt, kes ise oma varandust hävitavad, kuna nad seda äriharu sugugi ei tunne, mille

nad endale valinud. Raiskamine raha ja energia kulutamise näol reklaamiks isikute poolt, kellel puudub kaubaturu kohta ülevaade. Vähearvuliste ärimeeste kuritegeliste võtete kaudu sünnitatud raiskamised kaubaturul. Mitmesugusel kujul raiskamine tooresainete ebamäärasel tarvitamisel, sagedate tulekahjude, õnnetuste ja muul näol. See on terve kava niiöelda raiskamisi, kus üles loetud mittekokkuhoidmised. Ja Ameerikas võetakse selle kava järgi terved töökavad uurimisele ja vaadatakse, mida võidakse kokku hoida ja mitte raisata. On kindlaks tehtud, et mõnel tööalal on kuni 35% kaubahinnast raiskamisi ette tulnud. Ja seetõttu on Ameerika töösturitel võimalik oma ettevõtteid nii kõrgele tõsta, ja sellepärast võib juba Ameerika tööstuse süsteemist rääkida.

Kui heidame nüüd pilgu oma tööstusele, et vaadata, kas ka meil kuidagi kokkuhoidmist on, ja kas midagi raiskamise kava järgi tehtud, siis peab ütleva, et meil ei ole kokkuhoidmiseks midagi tehtud, meie raiskame vähemagi katseta sellele piiri panna ikka edasi. (M. M a r t n a, stp: Väga õige.)

Kui vaatame tulekahje maal, siis näeme, et ei lähe päevagi mööda, kus talu pole ära põlenud. Ja tihti loeme, et selle põhjuseks on olnud halb korsten. Meie ei ole niikaugele saanud, et raiskamist ära hoida, ja et siin kas või poliitilise eeskirja abil oleks sundida võinud neid vigaseid korstnaid parandama. (M. M a r t n a, stp: Ma tunnen talusid, kus on puukorstnad.)

Võtame meie tööstuseettevõtted. Kui palju ei lähe meil töövaeva ja saadusi kaduma sellepärast, et meil paralleelselt töötavad vabrikud, kus ühelgi tööd teha ei ole. Meie väikse riigi kohta on 12—13 tubakavabrikut seismas. (M. M a r t n a, stp: Ja meie endiste rahaministrite uued tubakavabrikud?) Ma tahan ainult sellele tähendada, et need tubakavabrikud, kelle masinad seisavad ja praegu tööd ei tee, on sisse seatud valuutaga, mis väljaspoolt meie kaupade eest saadud summadena sisse toodud.

Meil asutatakse vabrikuid, kus neid peaks seisma panema, ikka juurde. Ma tuletaksin meelde üht juhtumist. Omal ajal oli suur õllevabrikute asutamine. Mina olin sel ajal kaubandus-tööstuskosjas tegev. Kaks ettevõtjat, üks Tartust ja teine, kui ma ei eksi, Võrust, tahtsid õllevabriku avada. Loasaamiseks lubati kõik teha: ölu pidi olema parem kui mujal, paks vaht peal j.n.e. Kuid see tehti kõik selleks, et poolteist miljonit, nagu räägiti, lubatud vabrikute seismajätmise eest endistelt õllevabrikutelt endale saada. Kaubandus-tööstuskosjas läks see loasaa-

mine läbi, kuid meie ei ole seda paremat õlut kuskil näinud. Jõhvi õllevabrik on kinni ja ka Võrus on kinni. Isegi vanad vabrikud on kinni jäänud, uutest rääkimata. Kui Venemaalt olid siin tööstuse asjatundjad ning vaatasid meie mehaanikatööstust, siis ütlesid nad, et nende juures küll nii töötada ei oleks lubatud. Teie teevad kõik vabrikud üht ja sama tööd. Kõik näiteks valavad keskkütte ahje ja ahjuuksi, kuid need kõik ei leia turgu, ega neil vabrikutel ei ole tellimisi. Kui aga oleks tööstus nii jagatud, et iga vabrik teeks ise asja, oleks lugu parem. Vaadake, kui meie nii vaatame oma tööstusele ja sellejuures ütleme, et tahame uut suuna anda tööstusele, siis peab küll tähendama, et meie ei ole mingisugust uut suuna suutnud tööstusele anda, vaid meie tööstus on hoopis metsikus olekus. (A. O i n a s, stp: Meie võiksimme sotsialistliku majapidamise sisse seada.) Härra Oinas, Teie olete sotsialistlik minister olnud, ja ma ei saa öelda, et teie midagi uut sellel alal korda olete suutnud saata, ja mina ei või öelda, et Teie kui sotsialistlik minister mingisugust uut kava sellel alal oleksite teinud. Teie andsite loa töötamiseks niisugusele vabrikule, mida tarvis ei olnud. Kui Teie oleksite vähemalt näidanud, et Teil tahtmine oli meie tööstuses uuendusi maksma panna, siis oleksin sellest aru saanud, aga Teie kui sotsialist ajasite ettetallatud poliitikat. (A. O i n a s, stp: Ma ei saanud liigkasu monopoli kaitsta.) Küsimus ei ole praegu liigkasu monopolis. (A. A n d e r k o p p'i, töer vahelhüüe.) Ma usun ka, et need jäävad lõpuks ikka endisele kõrgusele. (A. A n d e r k o p p, töer: Aga nüüd maksab kodanik rohkem.) Vaadake, härra Oinas, Ameerikas, kus riigivõim ühes vabrikantide organisatsiooniga valvab selle järele, et tööstuses raiskamisi ette ei tuleks, on maksma pandud kord, et kui riigivõim leiab, et kodanikule tehakse tööstuse poolt ülekohut, kui monopoli seisukorda kodaniku kahjuks tarvitatakse, siis on valitsusel käepärast monopoli seadus, ja selle abil lõpetatakse kuritarvitused. Härra Oinas, ma ei taha Teile isiklikult etteheiteid teha, ei taha seda teha ka praegusele valitsusele. Aga kui meil on kavade loomisest jutt, siis olgu lubatud näited selleks, millest meil kuni tänaseni puudus on, sellele vaatamata, et härra Oinas on Majanduseminister olnud, ja sotsialistid valitsust juhtinud.

Ma tahaksin lühidalt puudutada üht külge ka meie majade ehitamisel ilmsiks tulevast nähtusest. Ma puudutan majade ehitamise küsimust seepärast, et mul on sellel alal ka isiklikke tähelepanekuid, ja pean ütleva, et kõigepealt kokkuhoidlikust ehitamise juures meie oludes on täiesti võimata leida. Meie ehitamise juu-

res on valitsemas niisugune vaade, et kui ehitatakse, siis mingisugusest materjalist just nagu kahju ei ole. Kui tarvis, tõmmatakse suur palk keskelt pooleks, raudnaelu võib igalpool ehituste juures vedelemas leida, aknaruute purustatakse igapäev, peaasi, kui aga siis terve on, kui ehitus käest antakse. On juba tuba valmis, hakatakse tapeeti auku raiuma, öeldakse, õhuauku on tarvis teha. Aken on juba värviitud, siis hakatakse mingisugust teist tööd seal kallal tegema. Ja see ei ole üksi erasisikute ehituste juures nõnda, nii ehitab riik, ehitavad tööde ettevõtjad. Seepärast lähevad meil ehitused kalliks, meil raisatakse materjali, raisatakse tööaega, ühed töölised peavad paar nädalat ootama, enne kui tööjärje kätte saavad, ja see kõik teeb ehitused kalliks, ja selle tagajärjel korterite hinnad tõusevad väga palju.

Tähendan veel ühele väärnähtusele, mis meil ehituste alal iseäranis silma paisab linnades. Meil antakse riigi poolt ehituselaenu, mille eest härra Martna alati välja astunud, ja selle laenuga, mis võrdlemisi odavate protsentidega antakse teatud inimestele teatud korterite ehitamiseks, sellega ehitatakse niisuguseid majakesi, mis koondatult rahva suus Pilpaküla, Karbiküla j.n.e. nime omandanud. Tõesti, need on niisugused majad, et seal ei või juttugi olla kokkuhoiust, ratsionaalsusest. Neil majadel on õige lühike iga, need ei ole ehitatud sugugi ehitusenõuetele vastavalt, ja meie leiame selle tagajärjel terve hulga halvasti ehitatud alevikke. Üks prantslane, kes läbi sõitis Balti riikidest, tähendab, et ainuke pealinn Balti riikides on Helsingi, ainult seal on korralikud majad, teistes on „izbaad“, ja niisuguseid „izbaasid“ on meil terved uulitsad täis, ja need majad on neile inimestele, kes neid ehitanud, ainult õnnetuseks kaelas. Nii et ka sellel alal ei ole meil kokkuhoidlikust. Kui juba, lugupeetud Riigikogu liikmed, Ameerikas öeldakse, et seal läheb raisku 35%, kuipalju siis kaotame meie oma tööstuse juures, kus terved vabrikud seisavad. Rkl. Oinas rääkis, et peab tööstust tõstma, peab tööstusele appi tulema. (R. Penno, as: Härra Oinas arvas eksporttööstust.) Ma sain aru, et ta üldse tööstuse all tööstust arvas. (A. Oinas, stp: Ma ei räägi vastu.) Oleme siis ühisel arvamisel. Meie näeme, et sellel alal puuduvad kavad, on tarvis ratsionaliseerimine läbi viia, on tarvis riigivõim maksma panna, ja kus vaja, seal monopol läbi viia, on tarvis suuri pingutusi, et kokkuhoidu saavutada. Kuid missugune kokkuhoid on meil? Meie teame, et Peetri tehased müüdi Eesti pangale, ja nüüd aastate jooksul seisab see vabrik, ja midagi ei tehta. See on lihtsalt surnud kapital. Kui taheti seda osta, siis pidi

olema ju ometi mingisugune kava. Nüüd aga käivad seal komisjonid, ja üks komisjon mõtleb, kas viia riigitehased sinna või mitte, ja kaalutakse seda aastast-aastase. (J. Holberg, põl: Kolm tükki tuleb juurde.) Igaüks teab, et on müümisel Vene-Balti tehas. Räägitakse, et pikalaenu pank on müümise korraldaja. Seal tulevat niisuguseid juhtumisi ette, et keegi ei tea, kuipalju rauda on basseinis, mis välja pakutakse, öeldakse, et on teatud arv, aga pärast selgub, et seal on palju rohkem, ja pärast kiitleb ostja, et on õnneaugu ostnud, kust mitmekordselt selle summa tagasi saab, mille eest ise ostnud. Need on faktid, mida oksjonikäijad linnas räägivad. Ja see on kokkuhoid! Üksi 20 vabrikut on pikalaenu panga käes, võibolla isegi rohkem, mina ei ole ju neid lugenud, aga kui ajalehtedest lugeda ja kuulda, mis kõneldakse, siis on selle panga käes täielik surnuaed. Kui välismaalased tulid küsima, kas ei saaks osta mõnda vabrikut, siis neile on öeldud, et vaadake, „Dvigatel'i“ vabrik on meil omal tarvis, seame näituse sisse, ja teiseks, mõne aasta pärast kasvab linn sinna välja, hakkame seal partselleerima maad ja saame rohkem, kui teie pakute. (R. Penno, as: Ei ole teist pakkumist nende peale.) Härra Penno, need on faktid. Mina tean, et nii on räägitud. Minu arvates, kui meie tahame seal näitust teha, siis tehtagu otsused, et see jääb näituse tarvis, ja ärme laseme võõraid siia tulla ja oma kaupa pakkuda, vaid ütleme, et meil ei ole müüa. (Majanduseminister J. Zimmermann: „Dvigatel'il“ on ju omanikud, ja need omanikud müüvad, või teevad mis nad tahavad.) Härra minister, mina olen sedavõrt jurist küll ja tean, et kui kellegi käes võla jämeots, siis ta ka omanik võib olla, ja pikalaenu pank võib igapäev seal omanik olla. (Majanduseminister J. Zimmermann: Seda realiseerida ei ole pikalaenu pank seganud.) Pikalaenu pank võib võla ära müüa, ja uus kreditor võib kohtuprotsessis varsti oma õigusi teostama hakata. Ma ei taha pikalaenu panga direktoritele etteheiteid teha. Meie teame, et kui pikalaenu panga direktorid hakkavad midagi tegema, siis tekib nende silmade ette vastutuseküsimus täies ulatuses.

Ma ei taha, minu härrad, siin ühe asja peensuste pärast vaidlema hakata, tahan teatud illustratsioonide tuua selleks, kuidas meie tööstus korraldamata seisukorras on.

Ma toon siin veel ühe näite — tiku-monopoli. Teie lehes, härra Oinas, alles paar päeva tagasi tehti etteheiteid, et see monopoli valitsus halbu tikke turule saatvat, ja ma sain nii aru, et Teie tahate tunda anda, et monopoli tarvis ei ole, et see iseenesest halb asi olevat. Ma tuletaksin üht asja meelde. Omal ajal, kui raha-

ministriks oli härra Sepp, tehti tema poolt ettepanek, sunduslik kartell maksuma panna tikuvabrikute juurde. Sel ajal ei olnud veel suurem osa meie vabrikutest Rootsi trusti käes, kuid ta hakkab juba meie vabrikuid pitsitama, sest trust võis meie vabrikutele välismaal turu kinni panna. Ja rahaminister tegi ettepaneku, maksuma panna teatud kartell. Härrad sotsialistid olid need, kes kõige ägedamalt sellele ettepanekule vastu vaidlesid. (A. Oinas, stp: Ei olnud.) Ärge ajage tagasi. (A. Oinas, stp: See kava oli selleks, et aktsiisimaksu suurendada.) Kava oli teise tagamõttega, võibolla ei saadud seda avalikult öelda, aga ministril oli tahe, anda meie tikuvabrikutele teatud seljatagust. (K. Tonkman'i, põl vahelhüüe.) Ma ei ole komisjonis olnud. Kuid see ettepanek kukkus läbi, ja sotsialistid olid kõige ägedamad selle ettepaneku vastuseisjad. Ma ei saa sotsialistidest üldse aru, soovivad, et riigivõim maksuma pannakse, on nõndaöelda riigivõimu idealiseerijad, ja nüüd korraga, kui riigivõim tahab vahele astuda korraldajana, on nad selle vastu. (J. Holberg, põl: Nad olid vaimupimedusega löödud siis.)

Kui nüüd üldse vaadelda, missuguseid sotsiaalseid põhimõtteid teie meie majanduslikus elus tahate maksuma panna, — vabandage, kui ma natuke teie poole pööran, kuigi mul harilikult kombeks ei ole üldse partei asjadesse segada, aga et teie olete ägedasti teiste vastu üles astunud, siis lubatagu mulle paari asja meelde tuletda. Ma tõin ette väite tööstuse puhul, ja teie olite täiesti selle vastu, et riigivõimu kaastegevusel ühes tööstuseharus korraldada kartell sisse oleks seatud. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Jääme selle fakti juurde, see oli nii. Teie võite pärast ümber lükata.

Teine asi on meie maapolitika. Siin tähendati mitmel puhul kaastundmusega sotsialistide poolt, nemad saavat aru, et põllumehed raskes seisukorras on, ja anti tunda, et kui teineteisele kätt anname, siis sikutame ühisel jõul põllumajanduse raskest seisukorrast välja. Mitmel puhul on ka tähendatud, et seda põllumehed muidu kätte ei saa, kui sotsialistidega koos ei lähe, siis tulevat põllumajanduses uus pööre. Meie, põllumehed, tunneme teid enam-vähem üldjoontes nende põhimõtete järgi, mis sotsialistidel mujal on, ja millest nad kinni peavad. Ma pean küll tähendama, et meie maapolitikas mina teie tegevuses mingisuguse sotsialismi, ma ei taha vulgaarselt öelda, idugi ei leia. Meie teame, mida teie kõik aeg kaitsete. Teie olete kõige väiksemate ja viletsamate majapidamiste, saunikute ja popside kaitsjad. Teie hädaldate alati: siin ei ole

juurdelõikeid antud, seal on metsa ära võetud j.n.e. Teie tahate Eestis popside ja saunikute põllumajandust elustada ja arvate, et see on kõige õigem tee sotsialismi poole! (Vahelhüüe pahemalt poolt: Me tahame neid elujõuliseks teha.) Kui teie saunikuid tahate elujõuliseks teha, miks teie siis elujõulise põllumehe vastu olete? Siis olge ometi nende vastu tänulikud ja öelge: Siin on eeskuju — niisugusteks tahame kõik teha! Teie seas on siiski üksikud, kes põllumajandust puht sotsialismi seisukohalt tahaksid arendada, selles mõttes on lugupeetud rkl. härra Martna silmapaistval kohal. (Vahelhüüe.) Ma räägin siin Riigikogu liikmena. Härra Martna ütles, et tema saab sellest hästi aru, et võiksid ka suuremad majapidamised olla, (E. Joonas, stp: Mille eest „Kaja“ teda ühtepuhku risti lööb.) ja ma pean tähendama, et see oli üks julge peatõstmise sotsialismi kavatsuste poole. Teie, teised sotsialistid, tahate kõik väikesteks saunikuteks teha, teil on tähiseks tuntud „trudovaja norma“. (A. Oinas, stp: Ei ole!) Mis teie siis igakord välja astute, kui saunikutest jutt on? (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Mis meie tahame, see on teada, meie oleme individuaalse majapidamise poolehoidjad. Aga mis teie, kui sotsialistid, tahate? Kuhu teie tahate meid välja viia? Teie kõige lähem naaber pahemalt poolt rääkis, ehk küll segaselt, aga igatahes paistis tema jutust nii välja, et neil mingisugune kollektivismi idee seal on. Teie aga nendega, äärmiste pahempoolsetega, nähtavasti ühist keelt ei leia, teile ei näi kollektivism meeldima, vähemalt praegu mitte, aga individuaalset maapidamist, olgugi saunikute näol, ei või teie ometi oma sotsiaalse korra aluseks võtta. Teie olete ise oma seisukoha kõikumust oma valijate massiga seletanud. Teie valija olevat ikkagi väikekodanik, ka põllutööline olevat väikekodanikkude kalduvustega. Teie tahate oma valijate poolehoidu võita, ja seega ongi põhjendatud meie sotsialistide kaitse saunikutele j.n.e. Ma lugesin mõni aeg tagasi kirja, mille oli kirjutanud keegi Saksa sotsialist. Kirja autor tähendab, tema saavat aru, kui sotsialistid mõisnikkudel maad ära võtnud, kuid nad oleksid pidanud ka maapidamise üle võtma ja selle suurmaapidamise näol alles jätma. Saksa sotsialistil näib teistsugune arusaamine maapolitikast olema, millesse igatahes meie sotsialistide juurdelõigetepolitika ära ei mahu. Teie sumate aga edasi, et väikestelt inimestelt ainult hääli saada, ja arvate, et see on sotsialistlik politika. Teie politika tuletab väga elavalt meelde naljatilka Poola talupojast, kes piiri ääres elas ja kellele tea-

tati, et kommunistid olid sisse tungimas, mil puhul temale öeldi, kommunistid tulevad ja võtavad sinult lehma. Las võtavad, vastas talumees. Võtavad sinult hobuse, vankri! Las võtavad, oli jällegi talumehe vastus. Sel ajal juhtus aga siga õuest läbi jooksuma. Öeldi, kommunistid võtavad sinult sea ka! Siis käigu nad kus kurat, siga ei tohi võtta. Mispärast?! Kõik saab võtta, aga siga ei saa? Kõik ei ole minu, aga siga on minu. Vaadake, sotsialistid, see on väga omane ka sellele meeleolule, mida sünnitab teie maapolitika. Kuidas lahendate teie tulevikus eraomanduse ja kollektivismi keerdküsimuse? (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Kui annate saunikule nüüd kuskilt karjamaatüki ja pärast tahate ära võtta kõik ta maa, kas siis ei tule niisamasugune lugu, nagu Poola talupoja seisukoht ta seavõtmise puhul. (B. Eilmann, stp: Igal popsnikul ei ole võimalust sääraselt talu ehitada ja korraldada, nagu Teie oma.) Vaadake, see minu talu on teie ideaalile palju lähemal, kui ühe sotsi talu. (Naer.) Vabandage, ma tahtsin öelda — popsi talu. Ma palun mitte arvata, et nagu tahaksin ma öelda, et sotsialistide ridades ei leidu küllalt riiklikult mõtlemaid inimesi, kes ei suudaks valmis saada nende ülesannetega, mis neile politikategelastena pannakse, ja nagu ei oleks aus nendega ühe laua taga istuda, mitte teie tegelaste isiklikkude omaduste pärast ei asu ma eitavale seisukohale, aga ma ei saa tõepoolest nii teie tegevusest ja põhimõtetest aru. Ma arvan, et kui teie olete sotsialistid, siis peame meie teiega kui tuli ja vesi olema, teie ei või väikest individuaalmaapidamist kaitsta, ja talude tükeldamist, nagu see Saaremaal sündis, kaitsta ja edendada. Kui teie seda teete, siis ei saa öelda, et teie oleksite selgesti mõistetavat sotsialistlikku politikat ajanud meie maapolitika alal. (J. Piiskar, stp: Vaat', just sedasama võib öelda ka siin, kui teie tahate teha popsi elujõuliseks, et siin peab midagi olema varjatud.) Igaühel on võimalik ja vabadus mõelda, mida ta tahab. Ma ei räägi mingisugustest isikliku vaate seisukohtadest, vaid ma rääkisin individuaalmaapidamisest ja maapolitikast, mida tahetakse juhtida sotsialismi poole. Härra Piiskar on tulnud natuke teisest sotsialistlikust koolist, kus „trudovaja norma“ väga suurt osa etendas, ja seepärast on tal minu arvates praegune politika väga arusaadav, aga need Marx'i õpetuste järeleikäijad ja sotsialistid, nagu härra Martna, ma usun, neil on kibe seda politikat kaasa teha, mis teie teete, aga nad on sunnitud niisugust politikat tegema, sest teie valijad on ju väikekodanlike kuldus-

tega, nagu teie ise kaebate. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Teie ilmavaate järgi peab minema kõik halvemaks, teie aga tahate isegi käblikmajapidamisi elujõulisteks muuta. (E. Joonas, stp: See oli kunagi.) Siis on teil nüüd teine tee. Huvitav oleks muidugi kuulda, missuguste abinõudega teie panete kõik need väikesed maapidamised kord suurde sotsialistliku korra kollektiivi. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Kui teil niisugune lootus tulevikule on, siis ajage oma individualistlikku politikat edasi, selle vastu meie ei ole, sest meie ilmavaate vastu see ei käi, ja selle vastu ei ole meil ka midagi, et Eestis oleks ka häid ja korralikke väikemaapidamisi. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Öndsad on need, kes usuvad. Ma palun vabandust, sest läksin liiga kaugele, aga et siin nii väga ilusaid liigutusi põllumeeste poole tehti, siis tahtsin ma ka neile sine ira vastata. Ma arvan, et need asjad meil palju veel tahavad selgitust, enne kui võime ükskord rahulikult ühise laua taga istuda.

Ma olen meie kahe tähtsama majanduseharu juures peatunud ja tahaksin veel sellele tähelepanu juhtida, et meie riik kui niisugune ei ole üksi valitsusevõimu esindaja, vaid ka suur majapidaja, suurte varanduste omanik. Ma ei olnud kahjuks siin, kui härra Hasselblatt sellest kõneles, pidin rahulduma ajaleheteadetega, aga minu arvates ei ole siiski ülearune sellele tähelepanu juhtida, et meie riigi majapidamine meie riigi oma käes on, ja et meie võiksime riigi sissetulekuid palju kasvatada, kui meie sihikindlalt võtaksime selle majanduseharu uurimisele ja läbi viiksime ajakohaseid uuendusi. Ma tähendan siinjuures, et säärane monopol, mis meie riigil metsa alal on, on saanud kõneaineks rahvasuus, ja ei ole metskonda, kus ei ole kuritarvitust. Siinjuures minnakse isegi väiklustesse. Ma tean juhtu, kus talvel lasti puud metsast ära vedada, ja puusüldade alused, mis metsa jäid, anti väiksele maapidajale, tagajärjeks oli, et metsavaht raskele vastutusele riigivaranduste omandamise pärast võeti. Kuna aga jälle kõik need suured korratused, mis pea igal päeval koguni isekujul välja tulevad, ikka veel võimalikud on. Nii meie sagedasti hüppame ühest äärmusest teise. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Ma arvan, et teie seda politikat oma sotsialistliku valitsuse ajal ei ole muutnud. Kui see enne olnud, siis võib seda ka teie ajal leida ning ka pärast teid. (Vahelhüüed pahemalt poolt.) Ma ei ole prokurör ja ei taha neid asju ette tuua, aga kui teie just väga huvitatud olete, siis võiks ju ka mõne ette

tuua. (E. Joonas, stp: Paljuks meie inimesi on lastud valitseda!)

Nüüd, lugupeetud Riigikogu liikmed, tahaksin tähelepanu juhtida teisele alale, see on meie valitsuseaparaat, meie seaduseandlus, meie omavalitsus, millest kõneles ka härra Majanduseminister, ja mida on puudutatud mitmel viisil eelkõnelejate poolt, ja mille kohta mina ainult mõned märkused tahan teha.

Kõigepealt tähendaksin, et meie valitsuseaparaadis kokkuhoidmist leitakse ikka ainult ametnikkude vallandamises, ja see on niisuguseks asjaks saanud, et on loonud teatava meeololu ametnikkude ringkonnas. Sagedasti tarvitatakse seda võtet selleks, et kui mõni ametnik ei meeldi, siis kustutatakse tema koht, hiljem aga võetakse uus jälle ametisse. Nii on see muutunud täiesti omavoli avaldamiseks, ja seepärast ei või loota, et ametnikud hea tahtega ja julge meeoluga tööd teeksid, kuna igal päeval võib neid ähvardada samasugune vallandamine.

Teiselt poolt, kui vaatame meie riigi-ametnikkude ülesandeid ja võrdleme vanemate riikide omadega, siis paistab silma, et meie sel alal vist Vene eeskuju järgi talitame. Kuid Venemaa oli suur riik, tal oli suur territoorium ja harimata rahvaga tegemist, kus võisid olla spetsialiseerunud ametnikkude ülesanded. Meil on selles suhtes liiga kaugele mindud. Soomes näiteks oli ainult 2 ametnikku, kellega inimestel kohtadel tegemist, need olid nimesmies ja vogt. Kõrgemal neist oli juba — kubermangu ülemus. Nimesmies oli maksude sissenõudja ja muude kohustuste pealepanija, ning vogt oli peaaegu sama, mis meie kreisiülem. Peale selle olid veel muidugi alamad ametnikud, nagu politseiametnikud j.n.e. Ka Inglismaal täitsid aastasadade jooksul kõiksuguseid ülesandeid ainult 2 ametnikku — sheriff ja lord-leitnant. Rahukohtunikud tulid pärast juurde, kuid alguses olid ainult need kaks — sheriff ja lord-leitnant — ametnikud kohapeal. Meil näiteks ei või politsei maksude alal midagi teha, kuid teistes riikides võib. Seal on politseil palju rohkem võimu selles suhtes. (A. A n d e r k o p p, tõer: Aga praegu on meil see väga palju muutunud.) Ei näi siiski nii olema, politsei ei võta praegu enam võlgnevaid maksegi vastu. Omavalitsuse ülesanded olid meil seni maal auametid, kuid nüüd on suuresti muutunud. Meie peaksime hakkama rohkem rõhku panema sellele, et ametikohti rohkem ühendada nende funktsioonide poolest, kui seda seni tehtud. Liiga rohke ametikohtade arv läheb riigile raskeks kanda, ja seega ajame taga Vene eeskuju. Venemaal oli ametikohti palju rohkem, kui teistes riikides.

Mis puutub omavalitsuste ja valitsuse vahelkorda, siis olen mitu korda selle kohta sõna võtnud ja ei taha enam pikemalt seejuures peatuda. Tahaksin vaid tähelepanu juhtida sellele, et meie omavalitsused sel kujul, nagu nad praegu teotsevad, meil vististi küll juba, niiöelda üldiselt kindla otsuse rahva poolt saanud. Mina olen olnud põllumeeste kogude kongressidel, kus mitusada inimest üle maa koos olnud, ja olen näinud, et kui keegi on tahtnud kaitsta maavalitsust, sellele vaatamata, et ta oli populaarne tegelane ja isiklik lugupidamine tema vastu oli suur, siis sai ta suure vaevaga kõnelda. Peab kuulma, mis maavalitsustest räägitakse: maamees tuleb mõnda ametikohta, istub seal tundide viisi, ootab ja vaatleb, mis seal tehakse, kuidas preilid teed jooavad ja juttu ajavad, kui talle see kõik igavaks läheb, lõpeb tal viimaks kannatus ja palub, et teda ka tähele pandaks! (J. Voiman, stp: Siis Teie ei tunne maavalitsuse asjaajamist.) Mina tõepoolest isiklikult ei ole maavalitsustega kokku puutunud ja ei taha isiklikult nende kohta midagi head ega halba öelda, toon illustratsiooni selleks, mida tunnistatakse kui fakte, ja mille vastu keegi ei vaidle. (J. Voiman, stp: See on liialdus.) See võib olla ka liialdus, aga ma küsaksin neilt, kes praegu maavalitsusi kaitsevad, kas on meil inimesi, kes arvavad, et meie teistsuguse organisatsiooni juures neid ülesandeid ei saaks täita. Kas ei tuleks odavam, kas ei oleks parem inimesi sinna saata muuks otstarbeks, kui parteilise vägikaika vedamiseks. Kui öeldakse, et meie omavalitsused valmistavad meile ette tegelasi, siis läheb see küll kalliks. Paremini oleks juba inimesi lihtsalt välismaal koolis pidada, ja ma arvan, et see tuleb meil palju kallim, kui võtta summad kokku, mis meile nõupidamised ja ametiasutused maksavad. Kui vaatame Soomet, siis ei ole see seal sugugi halvemini korraldatud kui meil: teed ei ole halvemad, arstiabi ei ole halb, administratiiv-aparaat ei ole halb, aga seal omavalitsusi niisugusel kujul nagu meil ei tunta. (J. Voiman, stp: Aga need ülesanded on seal ikka täita.) Ülesanded on iseasi, ja nende teostamise korraldus on jälle iseasi, ma kõnelen sellest, et mujal see korraldus lihtsam, otstarbekohasem ja odavam on. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Kas nad alati nii korralikud on olnud? Alles täna lugesin teie lehest, et head teed muudetakse poriaukudeks. Kui võtaks kõigist lehtedest aasta jooksul kokku, kus tuuakse negatiivseid fakte omavalitsuste tegevusest, siis ei jõuaks neid ühe õhtu jooksul siin ette lugedagi.

Nüüd on 10 aastat meie iseseisva riigi elus möödunud, ja nüüd tehakse arveid

ja nüüd küsitakse ka, — kas neid omavalitsusi niisugusel kujul tarvis on? Härra Majanduseminister ütleb ise, et omavalitsused muutuvad raha üleandmise instantiks. See on valitsuse seisukoht, ja valitsuse seisukoht peaks vastukõla leidma, sest ega valitsuse liige seda vaenuavaldamiseks ei ütle, selleks peavad tal mõjuvad põhjused olema.

Võtame praegu meie teedetegemise korra, võtame Tartu silla sissekukkumise, nüüd peab ministerium hakkama omavalitsusega kohut käima, üks süüdistab üht, teine teist, süüdlane pole keegi, aga riik on suure kahju saanud. (R. Kuris, as: Halb võimujaotus.) Võimujaotus on halb, aga omavalitsuste esindajad tulevad ja ütlevad, et andke kõik võim kohadel meie kätte. Mis meie aga näeme? Läänemaal on üks agar tegelane, andku Jumal talle muidu tervist, aga omavalitsuse alal on ta raskesse seisukorda sattunud. Kui meie omavalitsustele veel rohkem neid võimupiire kätte anname, siis ei tea, kuhu meie välja jõuame. Mina ei ütle, et kaotame nad kohe ära, et nad ei kõlba kuskile, mina tahan öelda, et aeg on käes, peab tõsiselt neid revideerima. Siin on põhjalikku revisjoni ja uuendusi tarvis. Teistes riikides on ka teisel kujul, Lätis ja Leedus on omal viisil. Meie oleme järele aimanud Vene „Ujesdnoje semstvo“ ja tahame oma riiki nii edasi valitseda. Venemaal oli Kiievi kubermangus 5 miljonit inimest, ja loomulik, et seal pidi olema suurem aparaat. Võtame Arhangelski, Vologda kubermangud, mis kõik suuremad, kui Euroopa suurriigid. Eestis söidame ühe tunniga autoga ühest maakonnast teise. (Keskel: Ei saagi tund aega, kui hea auto on.) Nii väikestes piirides ei saa niisugust aparaati maksta panna. (R. Kuris, as: Lätis on see asi palju kallim.) Võibolla on seal veel halvem, aga minul on tundmine, et meil seda instituti meie rahva tahtmise vastu ülal pidada ei saa. (R. Kuris, as: Revideerida tuleb, aga miks siis projekti ei esitata.) Kes seda peab tegema, see on teine asi. (J. Voiman, stp: Aga, härra Päts, mis räägitakse Põllutöoministeriumi kohta maal? — Keskel: Raiskamisest.) Ma räägin puhtharilikust asjaajamisest omavalitsustes, millel ei ole kuritegevuse tundemärke.

Pärnus oli juhtumine, et uued valimised olid möödas, ja maavalitsust ei saadud kokku. (M. Juhkam, töer: Kas linnades praegu sedasama ei tehta?) Et linnas see korras oleks, seda ei taha ma öelda, igatahes oleks tarvis järelevalvet, ja ma arvan, mis Saksamaa tegi Berliiniga, tuleks ka meil linnade omavalitsuste

laiutamise vastu soovitada. (K. Baars, töer: See on esimene üksus ainult.) Lähemal ajal tuleb valitsusevõimule niisugune õigus anda, et kui raha omavalitsusel ei ole, ei või ta ka väljaandeid teha. Muidu tuleb ette niisugune nähtus, nagu Läänemaal, kus oli 20 miljonit puudujääki. (Keskel: Ei ole õige! — Paremaltpoolt: Mitte Läänemaal, vaid Järvamaal. — R. Penno, as: Kogemata eksitus.) Järvamaal oli 20 miljonit puudujääki. (Hulgalised vahelhüüded.)

Juhataja: (Koputab haamriga.) Palun Riigikogu liikmeid rahu pidada.

K. Päts (põl): Palun väga vabandust, kui mõned Läänemaa rahvasaadikud tundsid endid haavatud olema, aga mina ei tea, kui heas seisukorras Läänemaa olud on, aga raha puudujääk oli küll Järvamaal, kuid Järvamaa saadikud olid päris rahulikud, nähtavasti on asi päris korras, kui seal väike puudujääk leidub. (M. Juhkam: töer: Seal on aga keskvalitsus head nõu andnud, et tehke postijaamu juurde.) Ühelt poolt öeldakse, et keskvalitsus on nõu andnud, aga kui keskvalitsus on tahtnud enese maksta panna, siis öeldakse, keskvalitsus mingi kohtusse. Meie põhiseadus ütleb, et valitsus teostab oma võimu kohapeal omavalitsuste kaudu, aga keskvalitsuse käest kusime viimase kui võimutatukese seepärast, et meie kondini oleme Vene vaateid täis. (J. Holberg, põl: Katsugu ükski minister nii autoga ringi ajada, nagu maavalitsus seda teeb, siis oleks mitu arupärimist siin.) Nii näeme, et see küsimus on meil valulapseks, ja kui meie oleme peatunud ametnikkude koosseisude juures ja nende vigade hindamise juures, siis tuleb seda teha ka omavalitsustega. (Vahelhüüed.) Võibolla leiame mingisuguse uue võrgu, kuid igatahes praegusel korral ei rahulda see avalikku arvamist.

Mina tahaksin meie valitsemise aparaadi juures veel üht nähtust puudutada, mida aastate jooksul korduvalt oleme tähele pannud ja mis seltskonnas teataval viisil sünnitab võõrastust. Meie ametnikkude juures on see seadusetähe austamine nagu mingisuguseks fetishiks muutunud, kuna ametnikud riigi esimestel aastatel ei julgenud riigivõimu maksta panna: mul oli juhus näha, kuidas vagunis, mis ei olnud suitsetajatele, raudteeametnik palus lahkuda kedagi, kes suitsetas, nii mitu ja mitu korda ja kartlikult, nagu oleks tema kurjategija olnud ja kogu süü kandja — see on meil nüüd täielikult muutunud. Kuid sellele vaatamata, et valitsus hoolitseb selle eest, et ametnikud, ja iseäranis need ametnikud, kes rahvaga otsekohe kokku puutuvad, oleksid rah-

vaga heas vahekorras, heatahtlikud ja sõbralikud, ometi kipub liigne täheaustamine igal sammul nähtavale ja sünnitab pahandust. Siin võiks tuua terve rea näiteid. Mulle on kõneldud järgmisest sündmusest. Viisakas daam jalutab koeraga mööda uulitsat, koeral on nahast suukorv, ja ta on keti küljes kinni. Tuleb politseinik ning leiab, et koer ei ole hästi „riietatud“, tähendab, peab metallsuukorv olema. Daam vastu: ma ei teadnud, ma ostan aga metallsuukorvi. Kuid sellest ei ole veel küllalt, olevat seadust rikkunud — tulgu politseisse. Kus pass? Passi ei ole kaasas, mis muud kui politseisse. Rahvast kogub ümber, daam läheb närviliseks, ühe sõna järele tuleb teine, ja lõpp on, et ta riigiametniku haavamise pärast prokuratuuri kätte antakse. See on puht igapäevasest elust võetud juhtumine. Ma ei taha küll öelda, et see igalpool nii on, kuid umbes samasuguse loo võin ka oma läbielamiste järgi jutustada, mis Läti presidendi külaskäigu ajal sündis. Ma elan Toompeal, ei saa allalinna minna, igalpool vahid ees, ei lasta, — ütlesin: olge julge, mina küll presidendi elu kallale ei kipu, ei ole niisugune inimene, laske läbi. Kuid läbi ei saa, ei lasta. Palun edasi: ma elan Toompeal, mul on allalinna mõne asja toiminguks hädasti tarvis minna; kui midu ei saa, siis juhtigu mind mõni politseinik teele, kust vabalt läbi pääsen. Ja nii talutati mind siis kui arestanti Pikajala poole. Pärast vabandati küll, et see politsei korraldus tulevat harjumatus arvele panna. Selle teatava viisakuse juures, mis meie politseile omane, mida üldiselt kõrgelt hinnatakse, on midagi, mis meile Vene aega meelde tuletab. (A. O i n a s, stp: Soomlaste mahatõstmine laevalt öösel passide pärast.) Ja ka see juhtumine. Meie tahame kõik, et meil võõrad käiksid, toovad meile raha ja õpivad meid tundma, soomlased seavad meil büroo sisse, et nende turistid siin käiksid. Juhtivad Soome tegelased sõidavad õhtul laevaga koju, ja seal tuleb meie noor politseinik, ajab kõik kajutitest välja, isegi Soome ametliku konsuli, ja revideerib siis passe. Kõik on sunnitud sõna kuulama, ja ööpesus noore politseiniku selgete silmade ette astuma. Niisuguseid nähtusi tuleb meil veel ette, kahjuks sagedamini kui tarvis. See on veel meie ametnikkude juures Vene ajast saadud pärandus, meie peame kõigi abinõudega selle välja kitkuma. Ma arvan, et selles mõttes on palju juba paranenud ja paraneb veelgi, kuid niisuguste nähtuste vastu tuleks igal valitsemise alal võidelda, ja kogu seltskond peaks siin valitsusega koos töötama.

Siis vastutulelikkus ametiasutustes. Kui mingisuguse asja pärast minna ametiasutustesse ja pöörduda mõne ametniku

poole, siis väga tihti saab vastuseks: see ei kuulu minu alla, ei ole minu asi. Ei ole ju raske öelda: minge sinna, tehke seda! See on võibolla osalt ka ületöötamisest tingitud, aga neid nähtusi tuleb sagedasti ette.

Siis tahaksin ma tähelepanu juhtida meie kohtutele. Meie oleme kaotanud oma algastmelise kohtu, vallakohtu, ja oleme selle asemele pannud rahukohtunikud, arvates, et seega kohus rahvale kättesaadav on ja ühtlasi ka parem oleks. Nii oleme niikaugele jõudnud, et ajalehtedes, kes oma lugejaile rohkem pikantsemat tahavad serveerida, igapäev nõndanimeetatud kohtupeeglis meie elu varjukülgi ja rumalust näidatakse. Ja kui teie seda kohtupeeglit võtate vaevaks lugeda, siis tulete küll küsimuse ette, kas riik peab kulutama raha raha selleks, et niisugune rämps kohtulauale oleks tõstetud! Igapäevane rumalust tüli, see peab kõik lahenduse leidma riigiparaadi abil. Kõik on nii kergeks tehtud! Kohtunik kuulab kõiksugu mustust ja peab siis Saalomoni otsuse tegema, kui tülitsejad üksteisele keelt näidanud või muud kehaosa meelde tuletanud. Ma olen teistel maadel elanud, seal ei ole ma näinud, et kohus solgiämbriks oleks muudetud. (P a h e m a l t p o o l t: Soomes pussitavad ka.) Pussitavad rohkem kui meil, aga nende haavad kasvavad kinni, ja nad ei lähe oma rumalusele kohtus lahendust otsima. Aga meie juures on kohtuskäimine harilikuks asjaks saanud. Kui keegi võtaks vaevaks ja tahaks illustreerida rahva elu selle järgi, mis ta kohtukojas kuuleb, siis peab ütlema, et see neegriküla elu on, mitte aga Euroopa rahva oma. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ma arvan ka, et see meie iseloomu omaduseks on, mis päritud raskest minevikust, kuid meie ei tohiks seda iseloomu omadust riigiparaadi abil kasvatada ja arendada. Meie oleme kohtu nii kättesaadavaks ja igapäevaseks teinud, et kohtuga sagedasti juba inimest shikaneeritakse. Ma tean inimest, kes käib sagedasti välismaal. Oli protsess, kus üks tahtis asja venitada, mitte võita, ta andis siis selle, kes sagedasti välismaal viibis, tunnistajaks üles. Just igakord, kui ta välismaal viibis, kutsuti ta kohtusse tunnistajana. See asi vältas kaugelt üle aasta. Igakord, kui tunnistaja välismaalt tagasi tuli, pidi ta tööks tegema, et tema ei saanud kohtusse ilmuda, sest viibis välismaal, ja kõige imelikum oli asja juures see, et ta asja kohta midagi ei teadnud. (M. J u h k a m, töer: Meie advokaadi seisus on ka väga edenenud viimasel ajal.) Võibolla, tuleb see selle „edu“ arvele panna. Igatahes peab ütlema, et kohtuaparaat on rohkem kättesaadavamaks tehtud, kui seda tarvis oleks. Igasugused väiksed

asjad, igasugune niiöelda rämps peaks omavahel õiendatama ja lahendatama. Kui meie niiviisi edasi talitame, laseme oma vaevaga teenitud rahaga avalikku kometit mängida, sest mis on siis õieti niisugune kohtuskäimine? Teame ometi, kuidas Soomes on kohtukorraldus läbi viidud: pikema aja tagant tuleb kohus kokku, loomulik on, et niisugused väikesed asjad jäävad seetõttu ära. Ma ei usu, et valla-kohtutes niipalju käidi nende väikeste asjadega. (K. B a a r s, tõer: Seal tunti mehi.) See on vist küll nii, ja tülinorijad tõepoolest ei sallinud seda vallakohut.

Mis puutub meie koolidesse, siis tõi Majanduseminister meile andmed selle kohta, kuipalju läheb riigile maksuma keskkoolilõpetaja ja kuipalju ülikoolilõpetaja. Ülikooli kohta oli mul alles hiljuti võimalus rääkida, ja härra Martinson sai sellest niisuguse mulje... (Keskest: Misugune Martinson?) Härra Martinson pahemalt tiivalt arvas, et temalgi tuleks ülikooli minna, saaks ka kergema elu peale. (A. O i n a s, stp: Te teete minu naabrile liiga, ta ütles, et tal on tung hariduse järele.) Aga ta ütles ka, et kui ta ülikooli lõpetaks, et ta siis kergema elu peale saaks. Minu arvamise järgi ei ole tal praegugi elu väga raske.

Ma ei taha muidugi üksikute hariduse-tungi puudutada, arvan aga, et kui meie riigikassal ja maksumaksjatel võimalik on 350.000 kõrva maksta igapähele, kes ülikooli lõpetab, siis midagi viga ei oleks, aga arvan ka, et rahaministrile see natuke muret hakkab sünnitama, kui kõrvalemaksimised sagedasteks ja nii arvurikkaks muutuvad, nagu meil praegu. Et meil sel alal mingeid suuremaid või kindlmaid uuendusi tehtaks, selleks ei ole mul isiklikult küll mingit lootust. Meie ei leia ühtki hariduseministrit, kes suudab meie keskkoolide alal mingi põhjaliku korralduse uuel alusel maksuma panna. (P a h e m a l t p o o l t: Aga põllumeeste minister Hünerson?) Seal on suuremad jõud käimas, kui et meie ministri jõud seda suudaks kõrvaldada. See on see nõndanimetatud püüe ülespoole tungida, teadusepäikese poole tungida. Ja see jätab kõik ministrid kõrvale, nemad ei saa seal midagi teha kuni arvatakse, et ülikoolist esimese järgu kodanikud tulevad.

Meie keskkoolide võrk on niisugune, et meie sel alal, võrreldes teiste riikidega, võime esimesel kohal püsida, mitte koolide resultaate pooldest, vaid nende arvu pooldest. Meil on kihelkondi, kus viis keskkooli, ja kui Jumal annab, tuleb veel mõni juurdegi. Tekib mõni uus alevik, kus tungi hariduse poole tuntakse, siis tuleb, teadagi, seal keskkool avada, ja riigil pole muud teha, kui tuleb jälle keskkoolile

juurde maksta. Ja nii läheb see ikka edasi. Kus keskkool olemas, seal peab juurde maksuma, meie koolikorraldus on juba niisugune.

Inglismaal on keskkoolid isegi aktsiaseltside omad, ja keskkoolid on seal vanad asutised juba, aga seal on ka maksev kord, et kui kool tahab mingisugust toetust riigilt saada, siis peab ta vähemalt 40 aastat enne töötama, meil on aga küllalt kas või 4 kuust. (A. O i n a s, stp: Just Inglismaal keelati 200 aastat tagasi kool ära, seepärast et ta tulu ei andnud.) See võib ju olla. Ma ei pea muidugi kõiki, mis seal aastasadajad tagasi tehtud, meile eeskujuks, aga arvan, et Inglise rahvas on väga tasakaalus ja mõtleb rahvas. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Härra Oinas, Inglismaal on sotsialistid valitsemas, ja nad ei ole seal ka Teie hindamise järgi tagurlikud inimesed, aga miks nad ei võta seda seadust ära ja ei muuda seda nii, et keskkool kohe pärast avamist riigilt hakkaks abiraha saama. Aga võib julge olla, et see valitsus läheb ja ei mõtlegi seda teha. Ma ei ütle, et meie peame just Inglismaa eeskujuks võtma, vaid ma ütlen, et meie ei saa nii talitada, et lubame avada keskkooli, kus isegi direktor ei ole keskkooli lõpetanud, kus ei ole tarvilikke ruume, puuduvad vastavad õppeabinõud, puudub raamatukogu. See ei ole keskkool, kust peab tulema ülikooli astumiseks ettevalmistatud noorsugu. Kui meie tahame anda keskkoolidele toetust, siis peame enne keskkooli mõiste kindlaks tegema. (A. O i n a s, stp: See on juba hoopis teine seisukoht.) Mina ei ole oma seisukohta veel öelnud.

Kui Inglismaal antakse toetust alles siis koolile, kui see 40 aastat töötanud, siis on see 40 aastat tarvilik selleks, et kindlaks teha, missugune see keskkool on. Meie teeme aga teisiti ja anname igale avatavale keskkoolile toetust. Meil on neid palju: Viljandis 5 keskkooli, Rakveres vist 6 ja Tallinnas 30—40. (Th. P o o l, tõer: Lätimaal on 50 keskkooli. — J. F u k s, as: Meil umbes 80.) Meil on umbes 30 keskkooli rohkem, kui Lätimaal, ehk küll Läti on meist suurem riik. Igatahes peaks meil keskkoolide suhtes rohkem selgust olema. Kui riigikassast raha saadakse keskkoolide toetamiseks, siis saadagu keskkoolide suhtes kas või niisugune korraldus, et need inimesed, kes keskkoolist ülikooli tahavad astuda, täienduseklassides või ülikooli juures eristel eksamitel läbi katsutaks, kas nad keskkoolis vastava hariduse saanud või mitte. Inglise riik ei pea keskkooli ülal. Tema ütleb, et temal ei ole tarvis ametnike omal kulul kasvatada. Inglise ametnik käib omal käel koolis ja kui tahab ametisse astuda või kõr-

gemat kohta saada, peab vastavad teadmised omandama omal kulul. Vist lugesite paari päeva eest ajalehest, et Vaikses ookeanis olevat saar 15 ametnikuga, naisi seal ei ole, vaid igavene rahu valitseb seal, saare elanikud on Inglise ametnikud, nad õpivad vabal ajal, et eksamit sooritada ja kõrgemaid kohti saada. See on Inglise süsteem. Kui tahetakse kõrgemat kohta saada, siis ei öelda, kui see on postiametnik, et minge ja lõpetage õigusteaduse fakulteet, nagu see meil üsna harilik, vaid kui tahate Inglismaal postiametites kõrgemat kohta saada, siis peate oma ametialal täielikumad teadmised omandama. Aga kuidas on lugu meil? Kui mõni isik oli kord juba ametnik, siis pole muud kui sikuta edasi, tõusmiseks juba teadmiste täiendamist oma erialal ei nõuta. Iga inimene, kel seltskonnas rohkem tutvust, teab, kuidas kohasaamisega lugu, kuidas hommikust õhtuni tema korteriuks kääksub — tuleb uulitsalt inimene, keda ta ei tunne, pole kordagi teda näinud ja palub, et andke oma nimeline soovitus, küll ma siis juba koha saan. Ta võib olla mõni Morando-Morandiini, kuidas teda soovitada? Kas tal ka teadmisi on, seda ei nõuta, aga hea soovitus näib vist aitama. Samuti näeme, et keskkool annab meile igal aastal ühe kaadri lõpetajaid teise järele. Neil ei ole kuskile minna. Soomes näiteks võetakse kohasaamise puhul isik kaalumisele, kus ta ennem olnud, ja kas ta teadmised vastavad ametile, nõutakse „meritisi“, ja kõrgemale kohale läheb ikkagi see, kellel vastavad teadmised. Meil ei ole see üles seatud. Meil kui noorel riigil oli alguses neid lõpetajate kaadreid tarvis, aga nüüd peab küll küsima, mis riik tulevikus tuhandete keskkoolilõpetajatega peale hakkab. Nüüd on kõige soodsam töö keskkoolilõpetajaile kuskil juukselõikamise äris küüsi poleerida. Sest kuhu sa lähed, kui midagi vastavamat saada ei ole? Noortel õpilastel keskkoolide viimastes klassides on juba elutüdimus, nad ei tea kuhu minna. Neid valgbu igalt poolt meie väiksesse pealinna kokku, nagu veeuputuse järele inimesi üksikule saarele. Iga meie keskkool laseb välja aastas 30—40 lõpetajat, ja lõpuks riik maksab igaihele veel 150 tuhat juurde. (Th. Pool, tõer: Ja põllumehed maksavad oma 700 miljonit aastas.) Ma ei ole neid arve kokku võtnud, räägin üldistest arvudest.

Siis meie rahvakoolid. Meie oleme rahvakoolid kuueaastaseks teinud, teisiti meie ei saagi, sest meie ei või sellel alal ometi lasta teisi riike enesest mööda, see on loomulik, ja meie ehitame kuidagi oma jõu kohaselt ja kokkuhoidmisega rahvakoolimaju. Ma räägin rahvakoolimajast, mis ehitatud, kui ma ei eksi, Läänemaal, palun

Läänemaa rahvasaadikuid seda mulle mitte pahaks panna. See on eeskujulikumaid koolimaju. Seal olevat 27 ahju, ja nende kütmiseks minevat aastas 300 sülda puid, ning see kool on ühe valla poolt ehitatud, ja nüüd on see vald sellepärast üle maa uhke. Vist hakatakse sinna kõiki vaatama viima, nagu seda tehakse eeskujulikkude talude vaatamisega. Muidugi sellele koolile tuleb juurde maksta, sest tal puudub mets, kust saada küttepuid. (J. Holberg, põl: Turvast on.) Hariduseministeeriumis olevat arhitektide poolt niisugune kava koostatud, et uued koolimajad, mis ehitatud, tuletavad Noa laeva meelde, halvasti ehitatud Noa laeva, mis keskel pooleks kipub vajuma. Üks säärane koolimaja olevat Viimsis. Seda ei saa kuidagi soojaks kütta, talvel on lapsed viltsaabastes sees, tuul puhub igalt poolt läbi, ja hoone on keskel peaaegu laiaili vajumas. Muidugi linna lähedal vallas peab suur kool olema, kus palju ruumi, sest seda nõuab pealinna lähedus. Niisuguseid koole on meil ka Petserimaale ehitatud, kus setud tulevad sisse ja ei tea, kas see on riigipea maja või rahva maja, sest maja on nii suur ja imposantne. (J. Holberg, põl: Ja katused lasevad läbi nii kui sõel.) Ma lugesin, eile oli ajalehes rõõmusõnum, olevat hariduseministeeriumis üks odavam kooliplaan valmistatud ja tulevikus võivat koolimaju odavamini ehitada. Mina mõtlesin, et Jumal tänatud, oleme viimaks ometi niikaugele jõudnud. (Vahel hüüe pahemalt poolt.) Ma ei tea, kuikaua see kestnud, aga võibolla võib seda minu kaasvõitleja härra Hünerson'i teeneks pidada. Kui ta ära läheb, ja kui seda head aega, nagu harilikult, ka meie meelde tuletame, kus meie mehed valitsuses olid, võime öelda, et oleme ka midagi suurt korda saatnud. (K. B a a r s, tõer: Ei tea, kes selle suure plaani valmis tegi?) Meie mehed ei olnud seal.

Siis tähendaksin ma veel ühele teatud kultuurilise tähtsusega küsimusele, ja nimelt on see Petseri piirima küsimus. Ma tähendaksin sellele, et meil on kõigil teada, et see maa-ala on teistsugustel kultuurilistel oludel elanud ja tema meie hariduslikust tasapinnast taha on jäänud. Ja kui meie tahame, et ta võiks meiega ühetasaselt areneda, siis peaks seal esialgu rohkem hariduse- ja kultuuritööle rõhku panema, kui seda mujal tehakse. (M. J u h k a m, tõer: Kirikuehitajad kisklevad kas tükid taga.) Kirikuehitusega on küll tülid lahti läinud, aga loodame, et seal rahukohtunikuta läbi saadakse. Igatahes see lugu näib nii rõõmustavalt lahene-ma.

Mina võiksin kõigepealt tähendada, et meil seniajani on piirimaade kapital olnud. Selle vastu on siit väga palju rää-

gitud, ja sotsialistide ridadest on spetsialistid selle küsimuse kohta näidanud, kui kuritahtlik selle kapitali kasutamine olevat olnud.

Vaheaeg kl. 21.25 min.—kl. 21.40 min.

12. Järgmise koosoleku määramine.

Teine abiesimees R. Penno (korra kohta): Juhatusel nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek homme, 5. veebruaril, kell 10. (Päevakord vaata otsuste protokoll nr. 28, lisa nr. 6.)

Juhatusel on kavatsus, pidada homme kaks koosolekut.

Ettepanek võetakse vastu.
(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja: Kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Ettepanek on tagasilükatud.

13. Eesti Vabariigi tulude ja kulude eelarve 1930/31. aastaks — I lugemisel. (Punkt 11. järg.)

K. Päts (põl, jätkab kõnet): Lugupeetud Riigikogu liikmetele, kes kardavad, et ma oma kõne pikaks venitan, tähendan, et ma ei ole seks tulnud, et asjata sõnu raisata, vaid seda, mida kannan ette, teen selles tahtes, et meie eelarve läbivaatamise juures võiksime neid nähtusi silmas pidada, mida mina, kui kauemat aega Riigikogus olnu, võin meelde tuletada. Ma ei taha mingisuguse obstruktsiooniga oma kõnet pikaks venitada, vaid kõnelen võimalikult ruttu, kui palju seda mõttekäik lubab.

Ma peatusin koolimajade ehitamise juures ja tähendan, et praegu on meil seisukord niisugune, et meie peaksime iseäranis suurt rõhku panema kõige rohkem hariduslikult mahajäänud maa-alale, see on Petserimaale. Selle maa-ala jaoks oli meil endistel aegadel kasutada valitsusel teatav erikapital aastas paari miljoni sendi suuruses, mida võis niisugusteks ülesanneteks määrata, mis ei olnud ette nähtud riigi eelarves, ja mille valitsus, kelle käes kapital, sedavõrt tähtsaks tunnustanud, et selle kapitaliga üht või teist nähtust Petserimaal toetada. (M. Juhkam, tõer: Aga selle kapitaliga tehti palju rumalusi, ristiti j.n.e. Härra Juhkam, kui meie iga kapitali kohta rumaluse seisukohalt hakkaksime vaadata, siis võin öelda, et iga kapital võib teha rumalusi ja häid asju. (M. Juhkam, tõer: Aga sellega eriti.) Ma arvan, et rumaluste tegemiseks kapitali ühelegi valitsusele antud ei ole. Kui Teie ajal valitsuses teisiti oli, siis oli see rahva tahtmise vastu, see rumaluse tege-

mine, meie Riigikogus igatahes andsime kapitali selleks, et valitsus rumalusi ei teeks, vaid kasutaks seda nii, kuidas kultuurinõuete toetamiseks kõige otstarbekohasem oleks. Kui seepärast, et rumalusi tehtud, see kapital ära võetud, siis arvan, et seega midagi ei parandata. Kui öeldakse, et ei tohi külmaga suretada, vaid viskame tulde, siis surm on niikuinii kindel, ots on ühesugune — ühest äärmusest teise hüppamine ei aita. Nii ka kultuurikapitali suhtes — meie peame välja minema sellelt seisukohalt, mis otstarbekohane seal maal, ja mitte otsima eriskummalisi ülesandeid, ja mitte tegema rumalusi, vaid seda, mis hädatarvilik ja mis vajab erakorralist toetust valitsuse tahtmise järgi. (M. Juhkam, tõer: Siis ei tehtud enam, siis tõmmati tagasi.) Ma ütlen, seal peab palju rohkem tegema, ja see ei ole eksitus, kui seal mõnd rohkem tehtud, kui meil kodus. Härra Juhkam, ma ei ole Petserimaal käinud, aga mulle on räägitud, et Petserimaal on niisugused koolimajad, kus lastel koolipinkigi ei ole, vaid kõhuli oma kirjatöid teevad. Kui seisukord niisugune, ja koolimajad ehitada tulevad, siis igatahes mitte niisugused, et ühes kohas ehitame maja 27 ahjuga, ja teises kohas ei ole lastel koolipinkigi. Ma olen sellel arvamisel, nagu lugupeetud rkl. Anderkopp vahele tähendab, et just seal tuleb rohkem teha, ja et piiripolitikat ei tehta millegi muuga kui kultuuriga ja eeskujuliku korraldusega. Peame silmas pidama, et seal elab palju rahvast, olgu Eesti või Vene rahvusest, see maa on kultuuriliselt meile täiesti teistes oludes arenenud, ja see, mis meile igapäevane, näib neile võõras ja vastuvõtmatu. Kui leitakse, et meie pool heatahtlikkus ja neile vastu tulakse, siis saame niisugust maanurka kõige rohkem just seega enese külge tõmmata, ja meil ei ole muud tarvis, kui et kõik meie maanurgad, kes end võõrana tundnud rahvuslikult või usuliselt, vabatahtlikult meiega ühte sulaksid meie riiklikkude ülesannete täitmisel. Arvan, et sellest seisukohast välja minnes ei ole see õnnelik samm valitsuse poolt, kui kultuurikapital eelarvest maha kustutatud. Loodan, et komisjonis see küsimus arutamisele tuleb, tõsiselt kõik, mis selle kapitali kasuks kõneleb, ja ka tehtud vead ette tuuakse. Tahaksin loota, et seega veel öeldud ei ole, kui kultuurisumma maha tõmmatud, et seega tahetaks neid ülesandeid, mis tõsised, eitada. See kapital ei ole suur, see on ainult valitsuse käsutada. Teisiti seda kasutada ei saa, kui valitsus seda tahab.

Kui veel üht Petserimaa iseäraldust puudutada, siis arvan, et siin võiks avalik arvamine ühineda soovis, et Petserimaal kord kahekalendri seisukord lõpeks.

Mina ei taha, — minu mõttekäik ei ole kunagi niisugune olnud, et tahaksin kellegi usku haavata või nende usuliste tunnete vastu välja astuda, — kui ma selle ettepaneku teen, mõne kiriku sisemist elu puudutada ja usutunnete vägistamisele minna. Ma arvan, et meie sedavõrt kultuurinimesed oleme ja sellest aru saame, et see mingisugune usutunnete kasvamine ei ole, kui lapsed sel ajal, kui nende usklikud vanemad kodus püha peavad, kooli peavad minema, või jälle, kui neid koju lastakse, siis mingisugust püha nende kodus ei peeta. Tõsine usklik inimene peab aru saama, et Jumal neid palveid, soove ja vagu tahtmisi, mis ühel või teisel temale ette kanda on, kalendri järgi vastu ei võta. Mingisuguseid bürootunde ei ole temal kuskil, vaid ta saab sellest aru, et kui kellelgi midagi öelda on, siis igal pool ja igal ajal seda teha võib. (Keskel: Aga Petseris on väga raske seda selgeks teha.) Ma tahaksin öelda, et siin võib ja peab riigivõim enese maksma panema, nagu see teistes riikides maksma pandud. Soomes on öeldud, et ei tohi teist kalendrit olla, ja peab selle järgi käima. Kui kreeka-katoliku usu ja rahvuslikud kogudused võivad Tallinnas uue kalendri järgi pühi pidada, siis ei või keegi seda loogiliseks mõtlemiseks pidada ega Jumala tarkusega seda seletada, et Petserimaal peab see teisiti olema. Ma pean isiklikult ütleva, see on meie kirikuvõimu ja riigivalitsuse poolt eksisamm. Inimesed, kes meie juures võivad vabalt uskuda ja kellele kõik pühadused alles jäetud, näevad piiri taha, et seal nende pühadustega käiakse teistmoodi ümber. Kui nad ka meie riigis ei oleks olnud, kas nende seisukord siis teistsugune ei oleks olnud? Riik peab oma asutusi ja riigi elu nii korraldama, et seal mingisuguseid ummikuid ette ei tule. See, mis praegu Petserimaal sünnib, on minu arvates meie nõrkuse tundemärk. Meie oleme arvanud, et meie seega võisime palju ära hoida, kui meie niiöelda tagurlusele ja mitte kaugelemõtlevale mõistusele vastu tulime. Ma ei taha rohkem öelda, venelane ütles selle kohta palju kõvema sõna. (N a e r.) Ma arvan, et selles küsimuses iga valitsuse kindla võimu avalduseks peab olema, et üks kalender olgu terves riigis ja mitte mingisuguseid väljavõtteid. Kes ei taha selle alla painutada, selle peab painutama riigivõim. Ma tean, et Soomes kord keegi kõrge härra ütles, et kuna ta lähedal seisab mitmele välismaa kõrgemale vaimulikule ja see talle seljatuge annab, et ta võib Soome valitsuse soove kalendriasjas ka mitte täita. Aga seal tehti lühike otsus: kui tahate välismaale minna, olge lahke, tee on lahti, Soomes maksab aga Soome kord. Meie juures tuleks sedasama

teha. See on imelik seisukord riigis, kui Tallinnas näiteks peetakse ühelajal püha, lapsed on koolist kodus, kuid ühekorraga samal ajal meist mõnisada versta eemal Petserimaal on koguni teine maailm. Meie tahame Petserimaal samasugust kultuurrahvast näha. Ja kui keegi ütleb, et meie riigil ei ole selleks võimu, siis peab ütleva, kui meie riigis tarvis võimu avaldada, siis saab korraldada seda samuti nagu Soomeski tehtud. Ärgu arvatagu, et meie demokraatia mantli all mängida saab meie riigivõimuga. Ükski vabariik ei lase oma korraga mängida. Siin on tarvis julgust ja kindlust, ja ükskord peab sellele lõpp tulema. (A. Mõttus, tõer: Öigus! — V a h e l h ü ü d e d sotsialistide ja tööerakonna rühmast. — L. J o h a n s o n, stp: Teie teete demagoogiat.) Ma arvan, et sellega on demagoogiat tehtud ja valimistele mindud, on terved nimekirjad välja pandud ja öeldud: kui teie meid valite, siis saate vana kalendri tagasi. Arvan, et niisuguse asjaga, mis rahva arusaamise puudust eeldab, on võimalik demagoogiat teha, et seda võib demagoogia aineks kasutada. (V a h e l h ü ü e: Seda ongi sotsid teinud.) Kas sotsialistid on sellega demagoogiat teinud, seda ma ei tea. See oleks üldiselt kõik, mis minul kultuuri ja kooli alal lühidalt öelda oleks olnud.

Lähen teisele alale, välisesindustele ja välispolitikale, niipalju kui see Välisministeeriumi kaudu viimasel ajal avaldunud, ja niipalju, kui seal iseäralikud ja silmapaistvad nähtused enesele tähelepanu tõmmanud. Teame ju kõik, et ühe meie saatkonna juht on pikemaks ajaks haiguse pärast puhkusele läinud. Tema on elatanud inimene, ja meil ei ole midagi selle vastu, kui ta haiguse pärast puhkust saanud ja töö juurest ära läinud. Teame ka, et selle puhkuse eel on tekkinud teatav vahekord saatkonnas, mis meie riigi seisukohalt ükskõik ei ole. On laialiselt teada nimelt see, et saatkonna kahe kõrgema võimu esindaja vahekord niikaugele jõudnud, et nad teine-teisega enam asja ajada ei saa, lihtsalt, poliitilise võimu ja majanduse huvide kaitsja enestevahel niisugusesse vahekorda sattunud ja niisuguse vahekorra loonud, et nad teine-teisega tegemist ei taha teha, ja tähendatud puhkus, niiöelda, ongi ajutiseks lahutamise abinõuks olnud, niipalju kui sellest kuulda olnud.

Teise saatkonna kohta, mis meil tähtsusetu ei ole, on teada, et võimalust mööda on otsustatud seda saatkonda uuendada ja sinna inimene leida, kes oma tervise ja muude omaduste poolest saatkonna rasket tööd võib edukalt edasi viia. Ka seal on seisukord aastate jooksul muutmata jäänud, sellele vaatamata, et räägitakse,

seal tulevat tingimata muudatused. Niipalju kui mina aastate jooksul olen tähele pannud, lubab iga Välisminister, kui ta ametisse astub, kindla sõnaga lahendada kõik need küsimused, ja kui ta ametist läheb, siis on need küsimused ikkagi lahendamata, nagu ta ametisse astumisel. Ma pean ütlema, et juba algusest niisugused nähtused maad võtnud, et Eesti oma esindajate kaudu teatavasse passiivsesse seisukorda jääb ja tal ei ole abinõusid end maksma panna, ehkki välisesindajad meie riigi seaduste ja korra järgi ei ole muud, kui harilikud ametnikud, kes ametisse määratakse ja kes peavad kāske täitma. Niisugune seisukord ei too meie riigile head. Olen tähele pannud, kuidas teised väikesed riigid oma välisesindustele väga suuri majanduslikke ülesandeid panevad, ja mitte üksi esindustele, vaid ka välisministeeriumidele. Kui vaatame Inglismaa välisministeeriumi, siis näeme, et seal on majanduslik osakond, kellele alluvad kõik majanduslikud küsimused, mis Inglismaal, peale oma koloniide, teiste välisriikidega lahendada tulevad. See on majanduslikult kõige tähtsam. Ma sain alles hiljuti lugeda üht Taani välisministri poolt väljaantud kirjatööd, kus ta tutvustab omariigi välisesindajaid teatavate majanduslike andmetega. Meie riigi välisesindajad aga ütlevad, et majanduslikud küsimused neid ei huvita, see olevat eraasi, nemad tegevat tegemist ainult poliitiliste küsimustega. Lõppude-lõpuks on see ka õige, sest neil ei ole mingit tsentrumit, kes neis huvi ärataks majanduse vastu. Kõrget politikat, rahvusvahelist politikat võib ju hädaohuta teha, ja kartust ei ole, et selles asjas naha peale tulakse. (Paremalt poolt: Pāris õige!)

Aga kas see meie väiksele riigile kasulik on, et meie oma välisesinduse suhtes nii ühekülgeks oleme muutunud ja ainult neile kõrgetele poliitilistele küsimustele tahame tähelepanu juhtida, kusjuures majanduslikud küsimused teisejärgu tähtsusega jäävad.

Ma tähendaksin siin, et niisuguste nähtuste tagajärjel nii mõnigi āpardus juhtub. Ma ei ütle, kui suur āpardus, aga meie peame oma välisesinduste töökava muutma, ja see annab vististi teatavad majanduslikud tagajärjed.

Kui meil Eesti-Vene kaubanduselepingut sõlmiti, siis olid ministeeriumide poolt juhtnõõrid antud. Siis olid läbirāakimised delegaatide vahel, ja küsimused, mis lahtiseks jäid, soovitati korraldada valitsuste vahel üksikute aktide ja kokkulepete põhjal.

Siis oli eralābirāakimine, kus viibis ka Majanduseminister, ja seal lepiti kokku, et lähemal ajal hakatakse neid

küsimusi lahendama, ja et teatav majanduslik delegatsioon esitaks need Moskvas ja puudutaks neid küsimusi, mis lahtiseks jäänud, ja et katsutakse neile diplomaaatilisel teel mingisugune lahendus leida.

Mulle jäi niisugune mulje, et meie Välisministeerium hakkab seda lahendust kohe otsima, mille lepingu mõlemad pooled tarvilikuks pidasid. Lāks aga kuu kuu järele, ja nüüd tuleb riigi eelarve puhul Majanduseminister ja ütleb avalikult, et see leping ei ole kõiki neid lootusi täitnud, mis tegemise ajal sellele pandi. Aga mispārast see ei ole täitnud? Leping oli iseenesest ainult raam, mis palju ei muutnud seda vahekorda, mis rahulepinguga loodud. See oli teatavatel poliitilistel tingimustel meie valitsusele tarvis, ja vististi hea oleks olnud, kui see leping juba varem oleks sõlmitud olnud, sest selle tagajärjeks oli teatav sõbralik läbikāimine kahe naaberriigi vahel.

Meie Välisministeeriumis ei ole ühtki korraldust, kes tegemist teeks majanduslike küsimustega. Selles suhtes käiakse küll käsi-kāes Majanduseministriiga, kuid see on ikkagi kahe ministeeriumi vaheline asi. Vālislepingute sõlmimisel ei tea keegi, kelle poolt algatus peab tulema. Kui Majanduseministri poole pōõratakse, siis ütleb tema, et see on Välisministeeriumi asi, mina ootan Vālisministeeriumilt algatust, ja kui minu poole pōõratakse, siis aitan kogu jõuga ja teadmistega kaasa, ega mina vōi hakata vālisriikidesse puutuvates asjades vālisministrilt tööd āra vōtma. Vālisministeeriumis öeldakse, et mis meie sellest teame, see on puhtmajanduslik küsimus, seega Majanduseministri asi. Nii jääb nii mõnigi tähtis küsimus otsustamata. Seesama maksab ka välisesinduste kohta. Hārra Raudkepp heitis siin omalajal seda ette, et vāliskonsulaatides ei oldavat küllalt sõbralik, ei leiduvat küllalt Eesti vaimu. Kuid meie aukonsulid on vōõrad nimesed, ja nende juures meie ei leia loomulikult arusaamist sellest, mis meie kodumaal sünnib, ning meie ei vōigi seda nõuda. Ainuke, mis vōiks teha, et suurematesse konsulaatidesse vōiksime saata noori inimesi ametisse, kes ennast vālisteenistusse ette valmistaksid ja vōiksid kodumaa majanduslike küsimuste kohta kohapeal nõuandjaks olla ning teataval viisil aidata seal nii mõndki sammu lahendada. Mina isiklikult leian, et see oleks laiaulatuslik abinõu, kui meie õpetaksime noori inimesi aukonsulite juures sekretārideks. Sellele tuleks summasid vālja anda, et inimesed õieti ette valmistataks. Ma usun, et on küllalt noori jõude, kes valdavad keeli, kellel majanduslik eelharidus ja kellel tahtmine vāljaspool

kodumaad teenistusse minna. Ma olen kuulnud, et paljud noored, kes teeninud meie välisesindustes, on sealt ära minnes leidnud head kohad ja on väga rahul oma seisukorraga.

Olen kuulnud, et Inglismaal peetakse konsulitepäevi, kuhu konsuleid kutsutakse teatavate maa-alade järgi kokku, ja kus välisministeerium ning teised ministeeriumid saavad oma konsulite kaudu tähtsamaid majanduslikke teateid, võtavad seda oma töö aluseks ja informeerivad end sellest. Meie ei saa aga võõraste konsulitega seda teha. Ma usun, et Välisministeeriumi korraldusel võiks lähematest riikidest, kas või suvevaheajal, korraldada neile konsulitele, kes seda soovivad, siia lõbusõite, et nad näeksid, keda nad esindavad. Ma usun, et paljud tuleksid siia, ja sellest oleks palju kasu. Meil on suured rahvusepühad, nagu laulupeod j.n.e., ja kui niisugusel korral välisesinduse poolt propagandat teha, siis arvan, et meie saaksime paljuid aukonsuleid enda juures külas näha. Nad saaksid hoopis teise arvamise Eestist, kui neil seni ehk olnud, kus nad ehk vanadest entsüklopeediatest meie kohta kõiksugu imeasju lugenud. (K. B a a r s, töer: Võib ka vastupidise arvamise saada.) Ma arvan, et kui nad vanast entsüklopeediast loevad, siis on raske vastupidiseid arvamisi selles mõttes saada, et meie ka haritud rahvaste hulka kuulume. Aga meie ei näe, et sellel alal midagi tehtaks. Ma tooksin jällegi näiteks Taanimaa. Taani välisministeerium, kui ta mõne ministeeriumi ametniku välismaale saadab, peab ta ka ühendust omamaa majanduslikkude organisatsioonidega, neilt küsitakse kandidaadi kohta järele, kas ei olda kandidaadi vastu, kas arvatakse, et ta Taani majandust suudab ja oskab kaitsta j.n.e. Nii et seal iga välisesindaja peab heakskiitmist leidma, et ta võib ka majanduslikul alal midagi teha. Meil on suund võetud, nagu oleksime niisugune suurriik, kellel majanduslikke tarvidusi väljaspool ei ole, ja kes võib täiesti kõrget politikat oma saadikute kaudu teha, ning kellele see isegi väga palju kahju ei tee, kui saadikute kaudu midagi riigi majanduslikkudes huvides ei tehta.

Mina olen kuulnud, et meie saadikute vahetamisel ja saadikukohtadele uute saatmisel sünnitab raskusi see, et meie saadikud on vanemad inimesed, kes ei ole saadikutena oma staashi välja teeninud, ja et nende lahtilaskmine sagedasti võiks seega lõppeda, et inimene, kes riigile kasulik olnud, kes oma tervise võimalda riigi heaks jätnud, et tema perekonnaga uulitsale visatakse. Mina arvan, et meie hulgas keegi ei tahaks nii toimetada,

ja et keegi südameski ei soovi, seda meie kõrgematele ametnikkudele, ja ei või ette kujutada, et see meie riigis võimalik oleks. Aga ma arvan, et niisugusel korral, kui see takistuseks on, siis peaks valitsusel niipalju julgust olema, et ta tuleb rahvaesinduse ette ja ütleb, et riigi huvid nõuavad, et meie oma saadikute kohtadele määramiseks ja kohtadelt valdamiseks erimäärused vastu võtaksime. Vähemalt niikauaks, kui saadikud tulevad seltskonnast määrata, inimesed, kes riigiteenistuses enne ei ole olnud. Ja mina olen kindel, kui seda ette tuuakse ja seda põhjendatakse, et see meie riigile kasulik võib olla, siis oleks soovitatav, et meie siiski selle seaduse vastu võtaksime ja ministeeriumile vabad käed annaksime välissaadikute ümberpaigutamise ja neile paiuki määramise asjus. Seda ei ole aga tehtud. Seda taheti teha seaduse kava näol, vähemalt oli kuulda, et üks seaduse kava on välja antud, aga niipalju kui mina olen kuulnud, ei ole seda sammu kõige õnnelikumaks peetud, ja raske on öelda, et meie saadikute küsimus paraneb, kui asi nii edasi kestab. Nii lasta edasi kesta kurbi vahekordi ei ole kohane. Rahvaesindus peaks ütleva kindla sõna, ja valitsusel peaks julgus olema niisugustele nähtustele tähelepanu pöörata.

Mis puutub meie kaubalepingute ettevalmistusse, siis arvan mina, et see asi on meil teataval viisil organiseerimata ja korraldamata. Sagedasti jääme meie lepingute tegemisega hiljaks. Olen kindel selles arvamises, et kui meie Soome lepinguga oleksime aasta või poolteist varem alanud, siis ei oleks meil neid raskusi, mis praegu. Seda on mulle öeldud sealt poolt, kes asjaolusid tunnevad, teame ju ka kõik, et on teatud uued vahekorrad tekkinud, mis seda asja raskendavad. Sagedasti õige aja valimine lepingute tegemisel on väga tähtis. Nende lepingute tegemisel peavad ikka õigel ajal eeltööd tehtud olema, ei saa edasi, kui Soome poolt nõutakse, et meie peame oma lepingut uuendama, aga meie kõrvaliste väljavaadete pärast viivitame eeltöödega. Niisugune viivitamine ainult näitab kantseli asjaajamise korra puudulikkust, aga mitte küllalt korraliku aparaadi tegevusse astumist, mis aga lepingute küsimuse juures sagedasti väga ja väga tarvis on. Ja mis puutub lepingute resultaatide arvestamisse? Meie sõlmime kaubalepinguid ühe või teise riigiga, aga meil ei ole ühtki riiklikku aparati, kes selleks materjale ette valmistaks, ettevalmistusetööd teeks, kes lepingute tagajärgede üle valvaks. Meie sõlmisime Venemaaga kaubalepingu kolmeks aastaks, kolme aasta pärast peame tingimata

ütlemata, missugused puudused sel lepingul on, ja mis meie tahame uue lepinguga kätte saada. Aga mina küsiksin, kes seda tööd praegu teeb? Lastakse kolm aastat mööda minna ja siis öeldakse, et see leping oli hea või halb, aga millega seda parandada, selleks mingisuguseid materjale ei koguta. Teistes riikides on selleks komisjonid, kes arvestavad, koguvad materjale ja panevad kirja, mis hea või halb, ja siis otsitakse puudused välja ja muudetakse need kindlate andmete põhjal. Meil on aga see juhuslik. Loomulik, et see nõuab uusi tööjõude, aga see oleks meile kasulik ja tarvilik. Meil on kaubaleping naaberriik Poolaga, aga mis meie sellest saanud oleme, mis ta meilt võtab või mis ta meile annab, kes seda arvestab? Siis edasi Saksamaa. Saksamaa ujutab oma kaupadega meie turu üle. Aga seal tõendatakse, et see neile tähtis ei olevat. Meie arvame, et see ikkagi just nii ei ole. Nii et meie läbikäimine välisriikidega ei või niisugusesse passiivsesse seisukorda jääda, nagu praegu. Meie teeme lepingud; jätame need aga saatuse hooleks ning ootame, mis teine pool toob. Saime õpetuse Soomelt. Kui tuli leping sõlmimisele, olid Soome poolt igasugused tingimused ja kava välja töötatud, meie poolt aga ei olnud ühtki nõudmist, ei pandud käima ühtki aparaati meie huvide kaitseks, nagu soomlased tegid. Tuli välja, nagu oleks meil ükskõik, et meie kaup ära jääks. Soome aparaat oskas ära kasutada oma seaduseandliku kogu. Arvan, et niisuguste riiklikkude läbirääkimiste juures ei saa nii teha, et rahvaesindus oleks passiivseks pealtvaatajaks, et tema sealjuures soovi ei avalda ja oma arvamisi esile ei too, vaid et talle ainult teatatakse, et leping on valmis, pärast aga öeldakse, et leping ei ole ootusi täitnud. See on väga halb politika meie väliskaubanduse arendamiseks.

Olen lühidalt puudutanud mõnd nähtust meie riiklikus elus. Nüüd lõpuks läheksin selle nähtuse juurde, millele tähelepanu juhtis austatud Majanduseminister, see on nimelt see, et kui meie seaduseandlus endises suunas edasi läheb, kui meil võetakse vastu seadusi, mis nii valitsusele, kui ka omavalitsustele teatavaid väljaminekuid riigi summade kulumiseks ette kindlaks teevad, siis meie, silmas pidades neid summaseid, mis lähivad välisvõlgade katmiseks, niisugusesse seisukorda välja jõuame, et valitsusele vabu summasid peaaegu ei jää, ja eelarve on ainult selle konstateerimine, mis seaduse poolt ette kirjutatud. Igasugune vabategevuse avaldamine, majanduslik politika ja selleks abinõude otsimine, muutub valitsusele täiesti võimatuks. Ma arvan, kõrgesti austatud Riigikogu liik-

med, et peame selles asjas oma südame põhjas Majanduseministrile täieliku õiguse andma, et ta ühele nähtele tähelepanu juhtinud, mis meie riigi elus kõige paremas korras ei ole. Meie oleme noor rahvas riigi ehitamisel, ja meie nooruse tundemärk on see, et meie liigselt optimistid oleme rahakulutamises, ja oleme arvamisel, et seda raha ikka leidub, kui aga leiame teid, kuidas seda kulutada. Ma usun, et sellele optimismile on tõsine elu piirid tõmmanud, sest me näeme, et ei saa kodanikkudelt maksude näol sundlikult riigiaparaadi jaoks rohkem võtta, kui seni võtnud oleme. Oleme viimse piirini jõudnud. Kui eelarve kasvab, ja uusi makse ning uusi väljaminekuid uute seadustega riigile ja omavalitsustele paneme, siis jõuame seisukorran, kus peame purustama hakkama neid seadusi ja ettevõtteid, mis heas lootuses oleme liikuma pannud ja mille purustamine suurte raskustega ja hädadega ühenduses. Ma usun, et oleme niikaugele jõudnud, et mõnes asjas tuleb seda juba tehagi. Ma arvan, et ülesehitava töö purustamine, et kuidagiviisi riigi sisetulekuid ja väljaminekuid tasakaalu viia, on igale valitsusele raskemaid ülesandeid. Kujutage ette kõiki kärpimisi meie kooli, sotsiaalseaduste ja teistel aladel. Need puudutavad elavaid inimesi, kes oma elu ja oma elusaatuse kõik sellega ühendanud. Ja kui nüüd ühekorraga Riigikogu enamus tõmbab kriipsu läbi niisugustest korraldustest, siis on see õnnetu valitsus, ütleksin ma, kes seda tegema peab, see ei tee seda seepärast, et ta selles ise süüdi, vaid ta peab oma eelkäija süü heaks tegemata ja tema patud enese kanda võtma.

Meie peame kindlasti ükskord jõudma otsusele, kuidas meie oma seaduseandlust selles suunas korraldaksime ja vaos hoiaksime. Üks nooremaist pärast sõda tekkinud riikidest on oma põhiseadusse võtnud nõude, et iga seaduse kohta, mis rahalisi väljaminekuid riigilt nõuab, peab ministerium või valitsus teatava kava esitama, et riigi seaduseandlikkudel kodal del võimalik oleks seaduste majanduslikku ulatust enesele ette kujutada. Meie oleme vastu võtnud nii suure ulatusega rahva hariduse 6-aastase sunduse, aga kas on keegi ette toonud, kuipalju meil tuleb sellele välja anda. Meie oleme kindlas usus: kui tahame, paneme ka 12-aastase koolisunduse maksma.

Nii talitame oma riigi majanduslikkude väljaminekutega. Kui võtame meie sotsiaalseadused, kui ollakse meie sotsiaalseaduste vastu, siis mitte seepärast, et meie ei tunne kaasa neile õnnetutele inimestele, meie näeme häda igalpool, aga meie tahame abiandmise panna riigile, kes

ise on üks neist hädalistest. Ja kui küsitakse, kust neid abinõusid võtta, siis öeldakse, et need, kes seda küsivad, on puht-tagurlased.

Nüüd oleme niikaugemale saanud, et Majanduseminister sunnitud on ütleva, et enam edasi minna ei saa, tuleb seadusi, mis antud, kärpima hakata. Arvan, et niisugune huupitalitav edumeelsus riigi ülesehitamisel palju väärt ei ole. (A. Oinas, stp: Kuludest ei ole jutt, sotsiaalseadused on alati pinnaks silmas.) Mina ei räägi eriliselt, et sotsiaalseadusi peame kärpimisele võtma, vaid ütlen, et meil on osa seadusi, mis kulused ette määravad, ja nende hulka kuuluvad ka sotsiaalseadused. (J. Holberg, põl: Pensioniseadus toob iga aasta suuri kulusid.) Sotsiaalseadused, mida oleme vastu võtnud, ega neist ükski jutt ei ole, neid on veel tulemas sealt Pandora laekast. (L. Johnson, stp: Noh, mida nõuab vabrikutelt töölisvanemate seadus?) Kuulge, kui vaatate niisugust kava, nagu Hoover'i oma, millest ma eelpool mõned jooned ette kandsin, siis näete, et niisugune tööstuse ümberkorraldamise kava väga palju kulusid nõuab. Ma ei kujuta ka ühtki sotsiaalset uuendust ilma kuldeta. Kuigi see uuendus ei nõuaks riigilt kulusid, siis nõuab ta seda omavalitsuselt, ettevõtjalt või eraisikutelt, — kellelki peab see kulusid nõudma. Ma ei taha vaidlusse astuda, et sotsiaalseadused peavad need esimesed olema, millest kärpima hakatakse. Ma tõin ette, et kulusid nõuavad ka mitmesugused teised seadused, ja et meie ei või alati seadusi vastu võtta, küsimata, kust meie seadusega ettenähtavad kulud võtame, ja et meie sagedasti võtame vastu seadused heas arvamisest, et raha peab leiduma. Aga meie ei või ju ometi välisvõlgu maksmata jätta, ei või ametnikkude palku tasumata jätta. Riigi iga väljaminek tuleb eelarvega korraldada ja õiendada. Selles mõttes peaksime oma seaduseandluse teatava uuenduse tooma, ja ma arvan, kas ei oleks kasu sellest katsest, kui seaduse juures nõuaksime eelarvet, selles mõttes, et võtame seadusega vastu selle summa, ja et neil, kes seaduse vastu võtavad, peale selle hea tahtmise, kui ka peale kõigi teiste heade omaduste, oleks väike pide tõsise eluga. (M. Juhkam, tõer: Mis see eelarve aitab, raudteede seaduse juures oli eelarve, Maanteede seaduse juures samuti.) Ma olen selles arvamisest, et kõigi nende heade tahtmist juures asi ikka kallimaks läheb, kuid vähemalt alus peaks ikkagi leitama. Iga Majanduseminister on täiesti võimetu, kui tuleb näiteks Hariduse- ja sotsiaalministeeriumist mõni kauguleulatav kava, kus sa hakkad siis vastu vaidlema, kohe öeldakse, et vastuvaidlemine on tingimata

tagurluse tundemärk. Kui aga Majanduseminister sunnitud on oma arvud ette tooma, siis litsutakse tagurluse ettekääne tagaplaanile ja piirdutakse rohkem arvedega. Lähaksin oma isiklikus arvamisest veel kaugemale ja ütleksin, et meie, lugupeetud Riigikogu liikmed, peaksime ise endid piirama hakkama ja panema just sama piiri, millise Inglise parlament suures poliitilises tarkuses enesele ette kirjutas, kui ta ütles, et kõrge kogu ei võta arutamisele ühtki eelarvet, kui tal teada ei ole, kas valitsus toetab väljaminekuid. See on suur piiramine, aga Inglise parlament ei ole seepärast hukka läinud, et ta oma valitsusele nii suure õiguse andis, ja Inglise valitsus ei ole saanud võimuvalitsuseks seepärast, kui ta ei luba parlamendile niisuguseid väljaminekuid, milleks ei leidu rahva ja riigi kassas tarvilikke summasid. See ettepanek tehti ka omal ajal meie riigi eelarve seaduse puhul, aga siis räägiti väga kibedalt, et meie selle sammuga paneme maksuma fashismi, piirame rahva õigusi j.n.e. Meil on parem juba varakult sellele huupi talitamisele piir ette tõmmata, kui et niikaugemale jõuda, et meid sunnitakse seda piiri tõmbama, kui see vast juba hilja on, ja et meie oma autoriteedi rahva ees kaotanud oleme. Ennast õigel ajal piirata on suur riigitarkus. Meil kahjuks seda ei ole olnud. (Majanduseminister J. Zimmermann: See nõudmine oli eelarve seaduses, aga Riigikogu lükkas selle tagasi.)

Ma tähendaksin sellele, et siin mitmel korral ja mitmel puhul, ka eelarve-kõne puhul on pahemalt poolt puudutatud seda küsimust, et mis demokraatlik vabariik see Eesti on. Kõigepealt on fashistlik organisatsioon loodud, mis tahab kõik vabadused kodanikkudelt võtta ja mis ootab, et fashistlik diktatuur maksuma pannakse. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Tänaigi kuulsime seda. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Kui suur see osa on, see võib ju mõnel väiksem olla, mõnel suurem. (Vahelhüüe.) Meil on Paldiski maantee ääres ka üks asutus, kus ka väga vaimukas võidakse olla, aga sealt ei lähe keegi autoriteeti otsima. (Naer paremal pool. — A. Oinas, stp: Meie näitame puudusi.) Puudused on igal ajal. Ega last ei saa ühes ristimisveega välja visata.

Vaadake, see, millele tähendan, on meie kaitseliit ja osalt ka sõjavägi. Iga kord, kui meil riigi sissetulekutest ja väljaminekutest jutt, öeldakse, et need korraldused tuleksid juurtega välja kiskuda. Mina arvan, et kui meil võimalik oleks leida niisugune abinõu, kui saaksime lepingu teha Vanajumalaga või mõne teise ülivõimuga, kes meie iseseisvust ja riigi-

korda kaitseksid, siis ei oleks siin meie hulgas ühtki inimest, kes ühe minutigi mõtlemiseks võtaks, vaid tõstaksime suure rõõmuhõiske; et ükskord neist kuldest vabaneme. (A. Oinas, stp: Miks ei peeta meie rühma liikmeid vastuvõetavaks kaitseleiidule?) Kuidas ei peeta? (J. Soots, põl: Küllalt on! Propaganda juht Viljandis on sotsialist. — Minister J. Hünerson: Kes ikka mees, võetakse vastu!) Mina arvan, et kaitseleiidu oma tegevuse ja ülesannete poolest ei ole mingil viisil näidanud, et ta tahaks poliitilist orientatsiooni võtta, või teeks vahet poliitiliste vaadete vahel. Mina olen kaitseleiidu asutamisest peale tema keskjuhatuse liige olnud, samuti ka nõukogu liige, ja on vähe kordi, kui ma sealt osa ei ole võtnud. (Pahemalt poolt: Sotsialiste ei ole kutsunud.) Ma ei tea, kes sinna oleks just nii väga kutsunud, vaid inimesed, kellele kaitseleiidu vastu huvi ja kes kaitseleiidule kaasa tunnevad, võtavad sealt ise osa. Ma ei ole ka kunagi kuulnud, et ükski kaitseleiidu organisatsioon oleks niisugusel juhtumisel öelnud: ärge sotsialiste vastu võtke. Ühel kaitseleiidupühäl pöörduti isegi ühe sotsialistide liidri poole ja paluti teda tulla kõnelema. Ta oli põhimõtteliselt nõus ja ütles, et tuleb kõnelema just sellepärast, et näidata, et sotsialistid ei ole kaitseleiidu vastu. Ma saan aru, kui inimesed sealt äärmiselt pahemalt tiivalt kaitseleiidu peale põrnitsevad. Neil on selleks teatavad põhjused. Nad tunnevad kaitseleiidus teatavat jõudu, kes nende plaanidele vastu käib.

Aga ma võin avalikult öelda, et kaitseleiidu ülesanne on see, et meie riigis ei korduks niisugused kurvad juhtumised, kus inimesed pidanud teiste rumaluste eest oma perekonnaõnne ja elu ohverdama. Öeldakse, kes tahab sõja eest hoida, peab selle vastu valmistuma. Ma ütleksin, kes tahab sisemiste korratuste ja verevalamise eest hoida, peab kodanikkudes meeoleolu looma, et igasugune mõte sellele algusest inimestele vastuvõtmatuks muutub. On kindel, et senikaua, kui kaitseleiidu edasi töötab, kodanikkudel on osavõtmine kaitseleiidu tööst vabatahtlik, ka siis, kui sinna juurde tahavad tulla sotsialistid või teise ilmavaatega inimesed. Seni, kui kaitseleiidu töötab, võime julgelt öelda, et Eesti riigis mingisuguseid katseid riigikorra kukutamiseks, verevalamiseks või mõneks muuks vägivalda-avaldamiseks olla ei saa ja ei võigi olla. Meie kaitseleiidu ei ole mingisugune fashistlik salaselts. (A. Oinas, stp: Minu teada on viimase kümne aasta jooksul Euroopas ainult parempoolset revolutsiooni tehtud.) Mina võin teile üht öelda, et viimase kümne aasta jooksul on minu teada diktatuur olnud enam sotsialistide kui kodanikkude ilmavaadete

ga. Parempoolseid on nende hulgas väga vähe olnud, ja imelik on, et parempoolsed diktaatorid langevad kohe välja. Näiteks Primo de Rivera oli viis aastat võimul, nüüd aga tagandatud ja vahi alla võetud. Endine sotsialist Mussolini saavat oma asjaga väga hästi korda. Nii võime diktatuuri anda oma käest teile üle, sest teil on sellel alal ettevalmistus parem kui parempoolsetel. See peabki nii olema, sest teie valmistate end teoreetiliselt diktatuuri vastu. Kui teil nüüd ei leidu diktatuuri ideega inimesi, siis tulevikus ehk leidub. Meie parempoolsed ei tunnista diktatuuri, meie ei valmista ette niisuguseid inimesi, meie ütleme ära niisugustest rumalustest, nagu nägime Hispaanias, kus diktaator teeb viis aastat tööd ja siis läheb vahi alla. Aga sotsialistidel on teine arusaamine. (A. Oinas, stp: Mitte ainult pahemalt poolt, ka paremalt poolt võib olla.) Mina ei tea, mida teie parempoolseks arvate. Mina istun küll paremal pool, aga minu teada seal küll diktatuuri poolehoidjaid ei leidu. Aga igatahes meil ei ole parempoolsed kunagi esitanud mingisuguseid diktatuuri püüdeid. (A. Oinas, stp: Aga Riigikogu uus kokukord! — Naer.) Ma vaatasin oma seljataha, meie kõrgesti austatud juhatajale ja arvan, et ükski parlament ei ole oma juhatajale nii kõrget võimu andnud diktatuuri kaudu, vaid on teinud seda vabatahtlikult. Ja kui meie anname oma juhatajale selle võimu, siis teeme ka seda vabatahtlikult. (A. Oinas, stp: Milleks seda tarvis on, kas Teie muidu härra Martinson'ist jagu ei saa?) Lubage mind loota, et ükskord istub teie poolehoidja seal ja hakkab meid taltsutama, juhataja võim ei ole meil perekonnaasi, vaid seda käsutab enamuse esindaja.

Meil räägitakse ikka diktatuurist sellega ühenduses, kui üles tõstetud meie riigi põhiseaduse muutmise küsimus. Meie põhiseaduse muutmist puudutatakse siin alati ja räägitakse, et need on puht-diktaatorlikud kalduvused, kui tahetakse presidendi-instituut maksma panna, ja kus president on, kus saab seal veel demokraatia olla? Meie paneme silmad kinni selle ees, et kõik vabariigid, kus presidendid, nimetavad endid demokraatlikkudeks riikideks, ja Inglise riik nimetab ennast samuti, ja mõnel alal palju suurema õigusega kui meie. Aga seal on täidesaatval võimul teatud organ olemas, mis tasa-kaalu eest hoolitseb.

Meie sotsiaaldemokraadid lähevad vaikides sellest mööda, et Viinis, Austrias viidi läbi põhiseaduse muutmise, anti suuremad õigused presidendile, leiti kompromiss sotsialistide ja parempoolsete vahel, ja ei öeldud, et seal fashism maksma oleks pandud. Meil vaadatakse põhiseadusele

nagu endisel Vene ajal, et see on nagu „Issameie palve“ või mõni usudogmade kogu. Ometi võtsime oma põhiseaduse vastu, kui meil ei olnud mingisuguseid kogemusi riiklikus elus. (M. J u h k a m, tõer: Aga põhiseaduse muutmise seadus?) Mina arvan, et Inglismaal tehakse põhiseaduse muutmise ja muutmise seadust juba tuhande aasta jooksul ja ei panda paberile, vaid tehakse muutmise seadus parlamendi tahtmisel ja öeldakse, et sellest ajast on niisugune norm maksev, ning ei ole mingit rahvahääletamist, ainult parlament leiab, et on tarvis muudatusi ette võtta. Inglise riik ei ole sellepärast sugugi õnnetu, ega ole seal võimude vahekorrad sassi läinud.

Mina usun, et meie oleme oma vaateid põhiseaduse muutmise raskendamise kohta ammutanud revolutsioonialeksest võitlusest tsaarivõimu vastu, ja oleme oma valitsusele, kelle harilikult iga poole aasta pärast puhkusele saatnud, harjunud vaatama, nagu oleks see mõni tsaarivõim. Tegelikult peame seda valitsust vähemaks, kui Venemaal peeti Vene kõige väiksema semstvo ametit. Meie oleme valitsuse nii olenevaks teinud, et ta sagedasti kõige paremas meeolus olles juba paari tunni pärast leiab, et ta enam valitsus ei olegi. Nii kergeks oleme oma valitsuse kukutamise teinud, oleme oma valitsusel igasuguse toe Riigikogu vastu ära võtnud, kuid siin kõneleme ikka, nagu oleks meie valitsusel nii suur ja piiramatu võim, et tuleb alati tema vastu kaitset otsida. Meie võime isegi valitsust sundida tema tahtmise vastu kas või rumalusi tegema, kui meil niisugune tuju tuleb. (A. O i n a, stp vahelhüüe.) Seda tuju on meil palju olnud. (A. O i n a, stp: Teie hindate oma lähemust halvasti.) Mina hindan üldsust, vähemus ei saa ennast parlamendis kunagi maksma panna. (A. O i n a, stp: Mitte „vähemust“, vaid „lähemust“.) Ma ütlen, kui meil parlamendis niisuguseid tujude avaldamisi ei oleks olnud, siis ei oleks vaade rahvas seaduseandlikule kogule niisugune olnud, nagu see praegu on. Mina käisin ka valimiskoosolekuil ja katsusin igasuguse erakonna-vihavaenuta selgusele jõuda, mis rahvas arvab Riigikogu tegevuse kohta, ja pean ütlema, seda suurt, kõrget arvamist, mis meil endil näib olema, rahvas olemas ei ole. (A. O i n a, stp: Seda on süstemaatiliselt maha kistud.) Ma arvan, et süsteem on selles maksma pandud, et meie ignoreerime võimu, kes riiki valitseb, meie ei austa teda niipalju, kuipalju teised riigid ja rahvad austavad valitsuse näol. Ühelgi valitsusel ei ole huvi, kui ta tunneb, et ta rahva ja riigi huvides peab teotsema, aga ei saa isegi pöörduda rahva poole. See on demokraatlik nõudmine igal ajal olnud, et

rahva tahtmist saaks teada. Aga kui meil konflikt tuleb, sagedasti ei ole siis Riigikogus kvoorumiitki koos, kui tehakse otsuseid, mis valitsuse kukutavad, aga tagantjärele hädaldatakse, mis jaoks meil jälle kriisi tarvis, rahvas seda ei tahtvat, aga öelgu mulle keegi, kui rahvas seda ei taha, mis saab ta selle vastu teha, meie rahval on ju ainuke eneseavaldamise võimalus, ja see on ju Riigikogu otsus. Kas see siis demokraatlik riigikord on, kus rahvast täielikult ignoreeritakse? Ma ütlen, vaadake, meie riigikorras on puudusi, ja neid puudusi peab järele kaaluma, ja osa neist puudustest on säärane, mis riigi majanduses, riigi valitsemises ja seaduseandluses avalikuks on juba tulnud. Meil peab niipalju julgust ja arusaamist olema, et neile puudustele avalikult näitame. Ei saa Riigikogu neist mööda minna kui leiab, et tarvis on parandusi. Kuigi siin selle kohta tuuakse ette, see olevat rahva õiguste võtmine, see fashism ja veel muud, siis ei ole meie niivõrt teadmatud, et ei tea, mis on enesest fashism, mis konstitutsiooni loomine üld-Euroopa alal. (A. O i n a, stp: See tagamõte on üks seal.) See tagamõte on see, et tahetakse võimude vahekorrad tasakaalu seada. Ei leia ühtki riiki, kus seda ei ole. (A. O i n a, stp: Tahetakse alatist parempoolset võimu.) Kui rahvaenamus parempoolne, et siis saa pahempoolset võimu olla. Tehke üks ettepanek, et Eesti Vabariik peab olema sotsialistide tarvis, katsuge, kas see vastuvõetav on. (A. O i n a, stp: Teie teate, kuipalju võib teha trükimasinaga ja rahaga.) Aga siis võib öelda, et demokraatiat ei ole vaja, kui rahvas rumal on, kui võime raha ja masinaga kõik ühe rumala rahva juures pahurpidi käänata. Preisi Prits ütles, et kõige tänamatum ülesanne on kangekaelse ja rumala rahva üle valitseda. Kas tahate, et see meil ka nii rumal ja kangekaelne oleks, et ta ette ei tohi trükimusta lasta. Kindel on, et lahti lasta võite kõnesid niisuguseid, missuguseid tahate, kuid vististi ei ole enam kaugel see aeg, kus meie rahva enamus teadlikult nõudma hakkab, et põhiseaduse puudused parandataks. (A. O i n a, stp: Teie tahate võimu rahva juurest eemale viia.) Meie ütleme, et niisugusel korral, kui kaks võimu, riigi täidesaatev võim ja seaduseandlik võim, teineteisest lahku lähevad, on ju niisugused võimalused, peab rahvas oma sõna ütlema, aga teie ütlete, et üks võim peab kõrvale lükatama ja teine võim alati õiguse endale saama, ning rahvas ei ole siin otsustajaks üldse tarvis. Kas see on demokraatia nõudmine? Teie ütlete, et presidendi võim, mida meie pakume, midagi ei anna. Teie teate, et presidente on Euroopas, ja kui niisugused ei meeldi, siis teeme kõva presidendi võimu, võtame Ameerika presi-

dendi. Meie ei ole selle vastu, kui ta ka sotsiaaldemokraat on, — olgu, kummardame ja austame teda kui rahvaesindajat, ja kui ta meile vahel valu annab, siis oleme ka sellega nõus. Olgu see võim, aga mitte mingisugune udukuju riigivalitsemisel, nagu meil nüüd Riigivanema ja valitsuse näol olemas. (A. Oinas, stp: Ega siis põhiseadus süüdi ei ole!) Põhiseadus on raam, milles meie neid rumalusi teha lubame. Ükskord peab olema julgust põhiseadusele ka arvustavalt vaadata ja rahva ees küsimus üles võtta, kas meie konstitutsiooni muudatusi ei tule maksa panna vägivallata, rahva tahtmisel ja seaduseandliku kogu kaastegevusel. On see siis fashism, kas teie, pahempoolsed, seda siis nii väga kardate? Kust saadik on meil hakatud kartma rahvast ennast? Milleks siis seda fashismi ette tuuakse? (A. Oinas, stp: Põhiseadust tahetakse rikkuda, mitte parandada.) Ei saa Teiega vaielda, kui Teie ütlete, et see kõik on rikkumine, kui meie teeme seda, mida terve haritud maailm ees teinud. Kas teie arvates oleme meie need kõige suuremad ja paremad riigimehed maailmas. (A. Oinas, stp: Ei ole garantiid, et teie põhiseaduse kokkuseadjad oleksid kõige targemad.) Seda garantiid ei ole kellelgi tarvis. Kui õpitakse asju tegema, siis õpitakse hea eeskuju järele kõige paremini. Nüüd me oleme põhiseaduse loonud ja ütleme, et seda parandada ei saa, parandajad rikuvad selle ära. (A. Oinas, stp: Miks ei saa!) Siis parandage seda. Võtame siin kaalumisele selle küsimuse tõsiselt, näidake ära, mille poolest see demokraatia vastu käib. (M. Juhkam, töer: Õnnetus seisab selles, et Teie kaaslased ajavad teist juttu.) Ma ei ole teist juttu kuulnud, vähemalt meie rühmas, ja need, kes põhiseaduse küsimusega tegemist teinud ja keda minu kaaslased selles asjas usaldavad, ei ole iial teist juttu kõnelenud. Ma võin kindlasti öelda, et see, mille ma praegu ette kandsin, ei ole iialgi teistviisi meie rühma poolt avaldust leidnud. (Hariduse- ja sotsiaalminister J. Hüneron: Täitsa õige!) Võin öelda, et see, mis põllumeeste rühma poolt ette kantud, ei ole põllumeeste rühma viimne sõna, et see peab just nimelt nii olema, aga mitte teisiti. Meie oleme näidanud, kuidas üld-euroopalikkude konstitutsioonide kavade järgi tahame oma põhiseadust parandada, jättes temale selle struktuuri, mis temale varemalt antud. Meie ei ole öelnud, et meie tahame teistsuguseid põhimõtteid maksta panna, vaid meie tahame, et teatud vahekorrad, tasakaal võimude vahel loodaks. Meie ei ole rõhutanud niivõrt vormilist külge, kuivõrt asjaolu, et saaksime kindlad vahekorrad võimude vahel luua ja seda rahva osavõtmisel teha. Seda

seletust põhiseaduse kohta ette kandes arvan võimaliku olema oma mõningad märkused meie tänavuaastase eelarve puhul lõpetada.

Ma võiksin veel ainult üht öelda. Meil on rasked ajad. Meie oleme nii mitmel puhul kõnelenud ja oleme mitmelt poolt kuulnud, ja seda on näidatud ka siin arvudega, et meie majandus, olgu see põllumajanduslikul või tööstuse alal, on raskes seisukorras. Me peame kõik jõu kokku võtma ja katsuma rasketest aegadest üle saada ja oma riigi väljaminekud sissetulekutega tasakaalustada, kuigi selle juures palju tarvilikke parandusi meil tegemata jääb.

Üht tahaksin mina aga siin öelda. Need läbirääkimised siin parlamendis, need ei pea selleks olema, et üksteise ees oma mõtetega paraadi teha. Meil on siin inimesi, kes iseseisvalt mõtlema õppinud, kuid see ei peaks ometi takistama ka vastase mõtete hulgas seda õigeaks tunnustama, mis igakord just oma erakonna programmi ei mahu. Aga tähtis on see kõnetool, millelt meie oma majandust arvustame eelarve puhul, tervele meie maale ja rahvale. Me ei tohi ja ei ole ka mingit põhjust niisugust meeoleolu siit luua, nagu oleksime meie oma riigi esimeste iseseisvuse aastate jooksul põhja läinud, nagu siin üks kõneleja suurte liigutustega arvas võimalikuks öelda. Meie riik on endale võtnud suured ja rasked majanduslikud ülesanded, ja võibolla oleme isegi rohkem võtnud endale, kui praegu kanda jõuame. Võibolla meie oma heas tahtmises, seltskonda võimalikult ruttu järele viia vanemaile kultuurmaile, oleme seda teinud, mis igakord arvustust ei kannata. Aga ma olen arvamisel, et ükski valitsus, kes meil olnud, ei ole ära teeninud, et teda nii halvasti arvustatakse ja et temast midagi head ei leita. Meil peab iga valitsus ikka seda kuulma, et nõrgemat temast ei olevatki. Olen nüüd juba 6 aastat valitsusest kõrval olnud ja ma ei taha öelda, et rõõmistan teiste õnnetuse üle, aga kui ma valitsuses olin, siis mõtlesin, kas siis tõepoolest ma see kõige nõrgemate valitsuste kokkuseadja olen? Oma teada valisin küll kogenud pead ministriteks, aga ikka olid nad need „kõige nõrgemad“. Vastase valitsuse kohta ei kuule siin teistsugust hinnangut, et see see kõige nõrgem valitsus olevatki, ja kui ta lahkub, siis ei jõua seda „õnnistust“ niipalju kaasa võtta, kui antakse.

Lugupeetud Riigikogu liikmed, meie võime oma jõukülluses ja teadmises, et meie see kõrge sajapealine majasteet oleme, lootaks, et meie ilmeksimatud oleme, ja meie otsus alati õige on, aga meie peame ka vaatama, missugust järelekaja see meie maksumaksjatele ja noorsoole avaldab.

Räägitakse meie valitsuse liikmete kohta kõiksuguseid süüdistusi. Kes on siit lahkunud valitsuse laua tagant, kelle üle kõiksuguseid häbematu süüdistusi ei soosistata? Aga kujutage nüüd ette, missuguse mulje saab sellest meie noorsugu, meie noored neiud ja noormehed, kui nad kuulevad neid nimetusi nende kohta, keda nad pidanud meie rahva paremateks mees- teks. Ajalehed aitavad seda omalt poolt.

Lugupeetud kaasvõitlejad, meie peak- sime mingisuguse korporatsiooni vaimu looma, et mitte üksteist peaaegu varga- poisteks alandada. Missuguse lõbuga tule- vad inimesed seda tööd tegema? Missu- guse lõbuga lähevad inimesed valitsusse ja tahavad seda rasket koormat, mis riik neile paneb, kandma hakata? Ma ei kasuta kõnetooli selleks praegu, et oma ettekande lõpuga pikale minna, ma ei ole kaua aega siit kõnetoolilt kõnelenud, vaid ma tahtsin tähendada sellele, mida kaue- mat aega olen valutundega pidanud tähele panema, s. o. üksteise vähe austamisele ja vähe lugupidamisele. See ei ole kuskil Euroopas nii, kui meie juures. Ma võin sotsialistiga kõige suuremates ja tähtsa- mates vaadetes lahku minna, kuid selle-

juures ausalt lahku minna ja sotsialisti kui korralikku inimest igal ajal ja igal pool tunda ning temaga kõneleda. Seda- sama peaks sotsialist iga põllumehe ja iga teise kohta tundma. Ei peaks ühe või teise eksisammu — kes siis ei eksi, kes tegev on — kasutama oma parteipoliitiliselt sei- sukohalt ja seda inimest mustusega üle külvama. Kui meie seda praktikat edasi arendame, siis tuleme lõpuks selle seisu- korra juurde, mida meist vist keegi ei taha, et meie põhiseadust, mis arvatakse üks parematest olema, hakkab rahvas muutma niisuguste abinõudega ja nii ruttu, mida ükski meist vist ei soovi. Ja rahva tahtmine on püha. Kui tahame oma prestiishi kõrgel hoida, siis peame ka neis küsimustes, mis ei ole ainult isikliku võimu ja partei küsimused, vaid meie riik-liku elu korraldamise küsimused, leplikumad olema. Ma lõpetan sellega.

(H ü ü d e d: Lõpetada!)

J u h a t a j a: Kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 23.10 min.

Õ i g e.

K i n n i t a n.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhataja (allkiri).

